

Zo wordt het op de Floriade
Bedrijfsmethode en bestrijding

Hoe onze bij ziekte weerstaat
Moerzoeken voor beginners

Selecteren op vitaliteit
“Om drie potjes honing”

*bijen*houden

5e jaargang/5
mei 2011

Nederlandse BijenhoudersVereniging

Van de redactie

Als dit nummer van Bijenhouden op de mat valt dan zitten we in de zwermtijd. Een van de mooiste momenten voor de bijenhouder maar ook voor de bijen. Het is een fase waarin het volk zich helemaal heeft ontplooid en klaar is voor de toekomst. De werksters die met de koningin de hort op gaan hebben zich voor hun vertrek volgezogen met honing, zullen dan niet steken en zijn de vriendelijkheid zelve. Wat een fantastisch gezicht als straks op een verkeersbord, of achter in de tuin aan een boomtak of op een geparkeerde fiets een zwerm bijen is neergestreken. De telefoon bij de gemeentes staat dan weer roodgloeiend. "Jullie moeten gauw komen want er hangt hier een zwerm met bijen". De kranten maken er melding van: "Er zijn bijen gesignaleerd!" Ze zijn er weer, net als de asperges en de zomerkoninkjes. Misschien komt er een speciale televisieuitzending met een imker die de bekende baard van bijen op zijn lichaam toont. We kunnen op verjaardagen tegen onze gasten zeggen dat het goed gaat met de bijen. En als we honing geslingerd hebben, geven we iedereen die maar proeven wil een potje. Onze bijen zullen het er van harte mee eens zijn, want betere reclame voor de bijen en haar imkers is er niet.

Voor bijzondere beelden van het pakken van twee zwermen zie www.imkerforum.nl/phpbb/viewtopic.php?f=5&t=13035&start=0

Kees van Heemert

Inhoud

Interview met Wim Schreurs Ton Thissen

Floriade 2012 ontluikt

Imkerervaringen Bart de Co

'Terroristisch' tuinieren

Bijengezondheid Henk van der Scheer

Bestrijding van varroa nader bekeken (2)

De lezer schrijft

Grijze zandbij Arie Koster

Afweer tegen ziekte (1) Kees van Heemert, Henk v.d. Scheer

Afweermechanismen van de individuele bij

Dilemma Ardine Korevaar

Moer zoeken voor dummies

Cursief Rik Oldeven

Insecten Kars Veling

Campagne voor vuilboom

Commentaar Kees van Heemert

'Dode lente' voor de honingbij?

Bijen@wur Tjeerd Blacquièr

Onderzoekers foerageren ook

Uit de imkergemeenschap

Natuurmarkt Helmond

Al aangemeld als deelnemer aan de Open Imkerijdag?

Teelt en selectie Tineke Brascamp

Veredelen op vitaliteit

NBV

Een jaar in het HB: Rik en Bert en de NBV Aat Rietveld

"Om drie potjes honing" Bert Willigenburg

Open brief aan HB-NBV Frans Huijnen afd. Enschede

Reactie op de brief van afd. Enschede Jan Dommerholt

Uit het hoofdbestuur

Erekorfjes, Familieberichten, Vraag & aanbod

Agenda

Colofon

3 Bijenhouden, maandblad voor bijenhouders

Jaargang 5, nummer 5, mei 2011 ISSN 0926-3357. Uitgegeven

5 door de NBV. Verschijnt 11 keer per jaar omstreeks de 15e van de maand (in juli en augustus verschijnt één nummer) in een

6 oplage van 6.300 ex.

Hoofredacteur

7 Tineke Brascamp-van der Lee

Redactie

8 Kees van Heemert, M.J. van Iersel, Ardine Korevaar, Henk van der Scheer, Adindah Visser

10 Vaste medewerkers

Bart de Co, Nienke de Jong (register), Rik Oldeven,

11 Ton Thissen, Bertus Wieringa

12 Redactie & administratie

Marga Canters (secr.), Grintweg 273, 6704 AP Wageningen,

13 t 0317 42 24 22 f 0317 42 41 80 e redactie@bijenhouders.nl bankrekening 53.90.42.897 ABN-AMRO, t.n.v. **Bijenhouden**.

14 **Tarieven voor handelsadvertenties** op aanvraag bij de redactie **Niet-commerciële advertenties in 'Vraag en aanbod'** € 10 per 20

15 woorden, elk extra woord € 0,25. Betaling bij opgave. Alle in **Bijenhouden** gepubliceerde meningen en inzichten zijn voor rekening van de auteurs. De redactie behoudt zich het

16 recht voor bijdragen in te korten of te redigeren. De inhoud van advertenties valt buiten verantwoordelijkheid van de redactie. De recentste versie van het Groene Boekje wordt aangehouden.

18 Overname artikelen en illustraties na voorafgaande toestemming van de redactie en met bronvermelding.

19 **Kopij moet uiterlijk acht weken vóór de datum van verschijnen** worden aangeleverd bij Marga Canters. **Voor opgave en betaling van advertenties geldt vier weken.** Tekst bij voorkeur via e-mail insturen. Digitale foto's (minimale resolutie 300 dpi bij 10 x 15 cm) via email of upload. Aankondigingen en berichten uit de vereniging graag beknopt houden.

Vormgeving en opmaak GAW ontwerp en communicatie

Druk BDU Grafisch bedrijf BV, Barneveld

Jaarkleuren

De jaarkleuren zijn als volgt. De jaren eindigend op

0/5: | 1/6: | 2/7: | 3/8: | 4/9:

Omslagfoto: Bij op koolzaad – Foto Frans Gielen

In gesprek met Wim Schreurs

Floriade 2012 ontluikt

Ton Thissen

Het zal straks – vanaf april tot oktober 2012 – voor bezoekers uit binnen- en buitenland niet moeilijk zijn het terrein van de Floriade 2012 te lokaliseren. Over de A73 Venlo naderend zal het de oplettende weggebruiker onmiddellijk duidelijk zijn dat hier een spectaculair evenement plaatsvindt. Die indruk hebben we nu al, op 4 april 2011, als we vanuit het noorden op weg zijn naar de Floriade in aanleg voor een gesprek met Wim Schreurs.

Schreurs is een van de 10 bestuursleden van Stichting Bijenpaviljoen Venlo 2012, allen imkers uit Limburg, die als vrijwilliger het bouwen en exploiteren van het Bijenpaviljoen voor hun rekening hebben genomen. Bij de afslag Grubbenvorst is het een en al grondverzet, ook zo opvallend omdat de helgele zanderige ondergrond hier op veel plaatsen is bovengekomen. Ongehinderd maar wel met de veiligheidshesjes bij de hand rijden we het 66 ha grote Floriadeterrein op en stoppen als vanzelf bij een indrukwekkende kabelbaan in proefbedrijf. De gondels die vertrekken zijn bezet door biervaatjes gevuld met water. Mensen worden hier niet als proefkonijnen gebruikt, wel vaatjes van een Limburgse bierbrouwerij. Als u dit leest is de kabelbaan al voor het publiek geopend en kunt u een geweldig overzicht krijgen van de Floriade in aanleg.

Taluds

Wim Schreurs noemt zich de vrijwilligste van de vrijwilligers als het de stichting betreft. Niet om daarmee respect te oogsten maar omdat hij als enige van de bestuursleden gepensioneerd is en de anderen vinden dat hij tijd over heeft. Hij woont in Elsloo bij Maastricht maar is meerdere dagen per week - "een uurtje rijden maar" - aanwezig op de 500 m² die voor het bijenpaviljoen beschikbaar is. De plek ligt in een hoek van het themaveld 'Education and Innovation' en is via de daarheen leidende toegangswegen gemakkelijk te bereiken. Dit deel van het Floriadeterrein wordt gekenmerkt door van laag naar hoog oplopende met gras begroeide taluds, die je in hun natuurlijke vorm bergketens zou kunnen noemen. Ten behoeve van het zich ver-

plaatsend publiek zijn er doorsnijdingen met wandelpaden. Op de flanken van het talud dat grenst aan 'onze' plek zijn perken aangebracht met vaste planten als toekomstig drachtgebied.

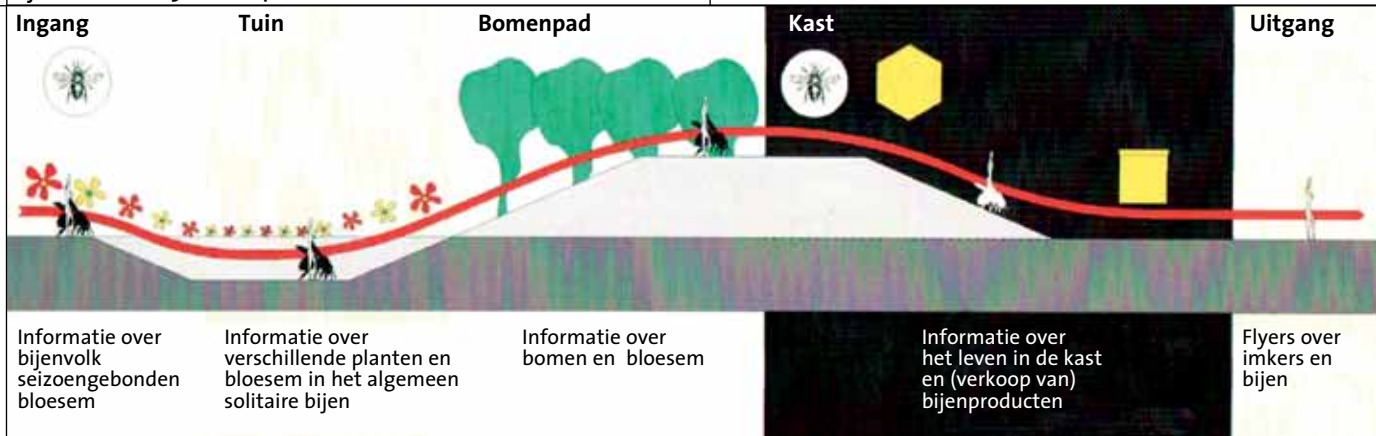
Op de bouw

Er zijn om 11.30 uur twee mannen druk in de weer met tegels voor de vloer van het paviljoen, waarvan een gedeelte naar beneden loopt en om de hoek weer naar boven. Er zijn schanskorven aangebracht als keermuren. Op diverse plaatsen zijn palen met een doorsnee van zo'n 20 cm op ongelijke hoogte de grond in geheid. Er is een miniatuurtaalud in wording. Je hebt Wim Schreurs wel heel hard nodig om uit te leggen waarvoor het allemaal moet gaan dienen en wat het moet gaan opleveren. En dat kan hij.

Het gebouw heeft in vorm en functie met de doelstellingen van de stichting te maken en op grond daarvan met de ideeën van een aantal ingeschakelde creatieve geesten. In zijn auto - het is koud op de bouw - zet Wim de doelstellingen voor het project op een velletje papier: 1) de bezoekers het belang van de honingbij voor de economie, de natuur en de mens laten beleven via een bezoek aan het paviljoen ; 2) het imago van de imkers in de 21ste eeuw neerzetten: imkeren is in de nabije toekomst geen nostalgische, vrijblijvende bezigheid meer. Bijenhouden wordt een noodzakelijkheid die een geavanceerde aanpak verdient; 3) in dit verband moet ook het enthousiast maken van de jeugd voor het houden van bijen aan de orde komen en 4) moet besturend Nederland ervan overtuigd worden en raken dat er meer onderzoek moet komen naar de bedreigingen van de honingbij. Beginnen met een hoog ambitieniveau zorgt voor kwaliteit.

Creatievelingen

Om aan dit alles met een paviljoen en een tuin gestalte te geven heb je creatieve mensen nodig. Wat zijn dat voor lui en hoe krijg je die geestdriftig? Bekend is de overigens al stokoude oneliner: de verwondering is de moeder van alle kunst. Zo zijn we destijds toch ook allemaal imker geworden, omdat onze

illustraties Meier en Moor architecture and design

Het idee achter tuin en paviljoen: net als een bij lopen we met onze neus in de bloemen. Dan stijgt het pad tot in de bloesem van de bomen. Daarna komt het publiek in de (donkere) kast, met bijengezoem en bijeninfo

mond openviel van verbazing en verwondering toen we zicht kregen op de wondere wereld van de honingbij. Elke imker denkt met weemoed terug aan zijn/haar begintijd. Daarom was het een goed idee van de bestuursleden om voor het ontwerpen van het paviljoen en voor de presentatie van de honingbij creatieve geesten in te schakelen, die tot nu toe een op bijengebied óók onbeschreven blad waren. Na informatie op beperkte schaal over de honingbij werden ze enthousiast waarna brainstormsessies heel veel oorspronkelijke voorstellen opleverden. De basis voor al die plannen ligt in het educatieve vlak: de bezoeker zal worden uitgenodigd zich in het doen en laten van de honingbij (en van de imker) te verplaatsen.

Scanner en chips

Zo krijgt de paviljoenganger bij binnenkomst een scanner in de hand gedrukt om daarmee op pollen- en nectarjacht te gaan, terwijl intussen van chips voorziene bijen vanuit de bijenstand met hetzelfde bezig zijn. Van de activiteiten van de gechipte bijen worden de resultaten op het einde van hun vlucht op een scherm in beeld gebracht. De organisatoren denken dat deze futuristische presentatie vooral ook de jeugd zal aanspreken. Aan de grillige fundering is op dit moment te zien hoe er naar toe gewerkt wordt dat de bezoeker zich steeds met zijn of haar neus ter hoogte van bloemen, struiken en bomen bevindt om het scannen mogelijk te maken. De bezoeker ervaart hoe het is om een bij te zijn.

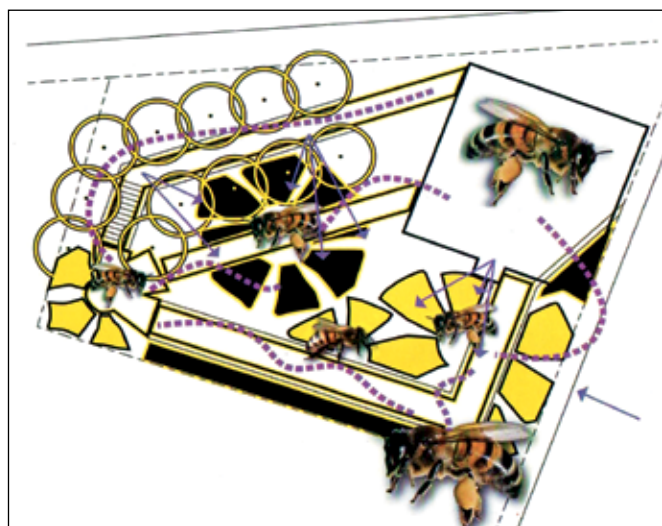
Cradle to cradle: duurzaamheid

In de onmiddellijke omgeving van ons paviljoen heerst nog geen opvallende bedrijvigheid. Wim Schreurs maakt duidelijk waarom wij er zo vroeg bij zijn. Het zit hem in de aan te planten tuin. Wil die in april 2012 uitbundig in bloei staan - althans voor een deel - dan moet je daar nu aan beginnen. De bomen staan er trouwens al. Ook de houten heipalen waarop een trap naar boomhoogte zal leiden. Uit het toepassen van o.a. dit soort palen blijkt dat het principe van duurzaam bouwen bij dit project een belangrijke rol speelt. Het paviljoen zal straks alleen op elektriciteit zijn aangesloten. Na afloop van de Floriade zal het in zijn geheel kunnen worden opgenomen en elders worden hergebruikt: het toppunt van duurzaamheid.

Bij het verlaten van het terrein wordt ons een blik gegund op de Innovatoren, de imposante toegangspoort die de ingang gaat domineren en ook na afloop van de Floriade beeldbepalend zal blijven.

Sponsors en vrijwilligers gevraagd

Op de begroting is er op dit moment nog een tekort van zo'n 70.000 euro. Sponsoring en subsidie moeten dat gat nog dichtten. Voor dit doel is er een fraaie brochure beschikbaar die steeds wordt geactualiseerd. Mocht u zich aangesproken voelen, dan verwijs ik u hierbij naar www.bijenviljoen.nl. Waar ook aan gewerkt wordt is het ronselen van vrijwilligers die het bezoekende publiek van informatie gaan voorzien. Bij voorkeur imkers natuurlijk. Er zijn er nogal wat nodig. Als je uitgaat van drie per dag dan kom je al aan 540 vrijwilligers. Maar je mag er natuurlijk ook een week voor uittrekken of een dag of drie. Ik heb met mijn thuisfront afgesproken me als vrijwilliger aan te melden: ik wil deze uitzonderlijke activiteit hoe dan ook voor tenminste één van de 180 dagen actief meemaken. Wie dat ook zou willen kan zich aanmelden via de genoemde website. Wellicht zien we elkaar dan op de Floriade. Aanmelden als vrijwilliger kan vanaf 1 september 2011 via de website.

illustratie Tuinontwerpers Jacobs, Smeets en Swart

Het idee achter de tuin: perken in de vorm van een bloem, met vaste (bijen) planten, cultuurplanten en kruiden. De contouren van het paviljoen en de tuin zijn te zien op de foto op bladzijde 3.

Comité van Aanbeveling

HKH Prinses Irene van Lippe-Biesterfeld, Herman Wijffels (Universiteit Utrecht), Anne-Marie Rakhorst (Search Ingenieursbureau B.V.), L.J.P.M. Frissen (CdK Limburg), Karla Peijs (CdK Zeeland), Henk Zomerdijk (burgemeester van Duiven), C.H.C. van Rooij (burgemeester van Horst a/d Maas), Anton Barschke (burgemeester van Stein).

Bart de Coo

Imkerervaringen

Bij op Japanse duizendknoop ('wildeman')

‘Terroristisch’ tuinieren

Het is een goede zaak als imkers op allerlei manieren proberen de dracht voor hun bijen te verbeteren. Die pogingen kunnen weer allerlei boeiende ervaringen opleveren. Zo zag ik hier jaren geleden langs het Apeldoorns kanaal mooie, hoge planten staan waar de bijen massaal en intensief op vlogen. Ik dacht dat het om de duivels-wandelstok ging. Ik besloot een paar kleine exemplaren voorzichtig los te woelen en ze in mijn tuin te zetten. Mijn vrouw vertrouwde het zaakje niet helemaal en bezocht eens wat tuinforma. Het bleek te gaan om de Japanse duizendknoop, een exoot die diepe, moeilijk uit te roeien wortelstelsels maakt, alle concurrentie wegdrukt en zeer moeilijk te verwijderen is. Ik kreeg van een forumdeelnemer flink op mijn kop. Of ik dat nooit meer wilde doen. Mijn vrouw wreef het mij allemaal fijntjes onder de neus.

Hippies en pilsdrinkers

Terroristisch tuinieren is mijn hoogst-persoonlijke vertaling van het Engelse begrip ‘guerilla gardening’, een bezigheid die bijvoorbeeld in grote Amerikaanse steden op enige schaal beoefend wordt. Het lijkt een late erfenis te zijn uit het hippietijdperk. “Zaai overal bloemen en het zal vrede zijn”, zo iets. Maar je moet ze niet te bruin bakken, hè. Maarten Kleijne vertelde op het imkerforum een pijnlijke verhaal over een bevriende imker die een

hele hoop door hem gezaaide en gepote planten moest verwijderen, op straffe van een flinke geldboete, “wegens biotoop-vervalsing”. Zie hierboven het verhaal van de Japanse duizendknoop.

Terroristisch tuinieren kan ook minder terroristisch, alhoewel het dan niet meer zo terroristisch is natuurlijk. Vorig jaar stond ik in het voorjaar jonge zaailingen van de tamme kastanje in het Dierense Carolinapark uit de grond te werken. Ze stonden tussen de rhododendrons. Terwijl ik af en toe mijn kop tussen de bladeren door stak, zag ik dat ik aangestaard werd door samen-zweerderig mompelende, pilsdrinkende jongeren. Terroristisch tuinieren vereist op verschillende momenten enige moed en onverstoordbaarheid.

Emmers vol verhalen

De kastanjes staan nu in suikeremmers waarvan ik de bodems voorzien heb van gaten. De kastanjes zijn de winter prima doorgekomen. In diezelfde emmers staan nog jonge ligusters en euodiaboompjes. De ligusters heb ik ook ergens uit de grond gehaald en de euodia's heb ik gekocht op de Apisticus Tag in Münster. Tezijnertijd mag ik het een en ander in de grond zetten op het landgoed De Gelderse Toren, waar van april tot aan de heide mijn bijen staan. Ik onderhoud goede contacten met de ‘kasteelheer’ die mij graag ziet komen met mijn bijtjes. Verder

heb ik rondom het landgoed onlangs stekken van een bijzondere wilgensoort in de grond gezet. Die had ik gekregen van Hans van der Post.

Er valt nog veel meer te vertellen, zoals het verhaal over de strijd die ik wel eens met mijn vrouw voer om die slome hosta's en die suffe vrouwenmantel mijn postzegel-tuintje uit te krijgen, waarvan ik uit alle macht probeer een drachtplantentuin te maken, met bijvoorbeeld herfstasters, rode vlier en gele buddleja (vlinderstruik) van Roger de Vos. Of zoals over die keer dat ik zaailingen van de springbalsemien bij mijn schoonzus ging halen om ze rondom de stal in de grond te zetten – ze zijn niet zo talrijk in mijn buurt. Of de middagen dat ik met mijn kindertjes eropuit trok om bijenhuismix, teunisbloemen en klapprozen te zaaien. Of mijn pogingen om bij de burenbijenplanten te slijten. Erg militant is het allemaal niet, ik weet het. Toch voel ik me geen lafaard.

Bestrijding van varroa nader bekeken (2)

Henk van der Scheer

De meeste imkers in ons land passen zwermverhindering toe door kunstzwermen (meestal vegers) te maken. Een klein aantal laat de natuur zijn gang gaan en schept vervolgens de natuurswermen en er zijn ook imkers die het nog weer anders doen. Over dat andere willen we nu wat meer vertellen. De bedrijfsmethode is namelijk bepalend voor de praktische invulling van het driegangenmenu en die bedrijfsmethode wijkt soms af van het gangbare zoals beschreven in het eerste deel (zie het maartnummer).

Minimalisering van de varroapopulatie begin juli 2005 leverde de gemiddeld de meeste winterbijen per volk op, vergeleken bij latere behandeling dat jaar⁶. Die behandeling is namelijk direct van invloed op de varroapopulatie van dat moment en daarmee op de geboorte van vitale bijen na die behandeling. Als pas in september of oktober 2005 de varroapopulatie werd geminimaliseerd, ontstonden gemiddeld steeds minder vitale winterbijen per volk. Als niet werd bestreden in de periode juli-november 2005 dan ontstonden winterbijen die gemiddeld het minst lang leefden en dat leidde in de proef tot verlies aan volken (wintersterfte). Ook recent onderzoek in Engeland toont dat laat bestrijden (in oktober) van varroamijten leidt tot de dood van volken of tot overwinterende volken waarvan in de volwassen bijen het verkreukelde vleugelvirus (DWV) aantoonbaar is¹⁰. Dat zijn minder vitale bijen en de betreffende volken hebben het moeilijker met de start in het nieuwe seizoen.

In 2010 werd dezelfde trend zichtbaar in een monitoring in Duitsland waarbij gegevens waren aangeleverd door 4.894 imkers met in totaal 69.824 volken die eind 2009 waren ingewinterd¹¹. De monitoring liet zien dat een behandeling in respectievelijk juli, augustus, september of oktober 2009 gemiddeld 17%, 18%, 24% en 30% verlies van volken opleverde na de winter 2009/2010.

Ook in vervolgonderzoek door Bijen@wur bleek dat minimalisering van de varroapopulatie in het voorjaar tot half juli afdoende is om in de herfst van dat jaar voldoende gezonde winterbijen geboren te laten worden. En in het voorjaar tot half juli én na de honing-oogst behandelen is dus in principe niet nodig, maar geeft wel de meeste zekerheid¹³. Er kan worden afgeweken van het driegangenmenu, maar zolang er bij uw bijenvolken nog te veel wintersterfte optreedt, lijkt het raadzaam het menu aan te houden. Zekerheid in uw bestrijdingsschema inbouwen is dan belangrijk.

Maximale honingooft als doel

Er zijn imkers die proberen om de koningin in het productievolk aan de leg te houden en het zwermen te voorkomen door (meerdere malen) broedafleggers te maken. Deze werkwijze is gebruikelijk in Duitsland en is onder bepaalde drachtomstandigheden gunstig voor de honingooft. Vanwege een late honing-oogst, ergens in augustus, kunt u het volk pas laat met een diergeneesmiddel behandelen tegen varroa. Dan moet u er rekening mee houden dat er veel mijten in het volk aanwezig zullen zijn, waarvan tot wel 80% in het gesloten broed. Dr. Aumeier uit

Bochum (Duitsland) vertelde op de bijengezondheidsdag in het voorjaar van 2010, dat er dan gemakkelijk 2.000 mijten in een volk kunnen zitten². Op dat moment is alleen mierenzuur nog in staat de varroapopulatie afdoende te minimaliseren voor de winterbijen worden geboren. Mierenzuur werkt namelijk meteen tegen alle mijten in het volk, ook die in het broed. Dr. Aumeier doet, net als haar landgenoot dr. Liebig, nadrukkelijk de aanbeveling om in augustus met mierenzuur te behandelen. Als u alles 'volgens het boekje doet', dan is één behandeling na de honingooft afdoende. Twee maal na de honingooft behandelen met mierenzuur (in augustus en september) is niet nadelig voor het volk⁷, maar het kost u wel een handeling extra.

Totale broedaflegger

Als u de koningin op het volk houdt, moet er in principe broed zijn tot ongeveer twee weken voor de laatste honingooft, wilt u zoveel mogelijk honing kunnen oogsten¹. Twee weken voor de laatste honingooft is in Nederland ongeveer de derde week van juli. Als u op dat moment alle broed uit de productievolken verwijdert, oftewel een totale broedaflegger maakt, verwijdert u tot wel 80% van de mijten uit die volken. Ze kunnen dan drie weken na de honing-oogst worden behandeld met mierenzuur of een thymolpreparaat. Ook thymol is dan afdoende om vitale winterbijen te kweken.

Elke totale broedaflegger kunt u vervolgens opkweken tot een productievolk voor het volgend jaar. Drie weken na het maken van een broedaflegger is alle broed uitgelopen en kunt u dit volk ter bestrijding van de mijten behandelen met 3% oxaalzuur. Broedafleggers en kunstzwermen zijn de beste productievolken voor het volgend jaar. Volken met een jonge koningin overwinteren gemiddeld beter dan volken met een oude koningin. Daarop berusten ook de Celler rotatiemethode¹² en de Hohenheimer bedrijfsmethode⁹.

Wat als men heidehoning wil winnen?

De korfimkerij berustte op het winnen van heidehoning. Productievolken werden 'geslacht' als de honing binnen was

foto Bram Cornelissen

Tussen de segmenten van het achterlijf

Op borststuk en achterlijf

Op de darrenlarve

foto's Bram Cornelissen

gehaald en opzetters dienden als productievolk voor het volgend jaar. Korven worden tegenwoordig amper meer gebruikt voor het winnen van heidehoning en dat slachten staat een natuurliefhebber natuurlijk tegen. Als we dergelijke late productievolken willen overwinteren, dan moeten ze wel voldoende sterk zijn. Volken die in oktober minder dan 5000 bijen hebben, kunnen beter worden verenigd⁸. Ook moeten er maar weinig winterbijen in de broedfase zijn geparasiteerd door varroamijten. Volken waarvan in oktober meer dan 10% van de werksters (overeenkomend met een aantal van meer dan 3.000 werksters) besmet is met mijten, hebben geen kans de winter te overleven⁵.

Vanaf ongeveer 10 augustus begint de struikhei (*Calluna vulgaris*) te bloeien waarop de bekende heidehoning is te winnen. Dus kan er in augustus geen bestrijding met mierenzuur of thymolpreparaten worden uitgevoerd om het winterbijenbroed te vrijwaren van parasitering door de mijten. De hoofdmoot van de varroabestrijding moet daarom gebeuren in de winter (oxaalzuur druppelen) en in het voorjaar (darrenraat weghalen en oxaalzuur sproeien in volken zonder broed tijdens de zwermtijd). Tussen zomerdracht en heidedracht zou nog een keer mierenzuur kunnen wor-

den verdampt als in het voorjaar de varroabestrijding wat in het gedrang is gekomen. Voor een behandeling met een thymolpreparaat ontbreekt op dat moment de noodzakelijke tijd⁴.

Besluit

Zoals in het eerste deel is uitgelegd, vormt de vorig jaar verschenen brochure van Bijen@wur de leidraad voor de bestrijding van varroa³. Daarin wordt geadviseerd om met een vast bestrijdingsschema te werken volgens een driegangenmenu verspreid over het jaar, waardoor de varroapopulatie constant klein gehouden wordt. Een goed uitgevoerde bestrijding volgens het driegangenmenu geeft de imker de zekerheid dat de volken minimaal last hebben van varroa. Daardoor kunnen bijenvolken hun natuurlijke weerstand met succes inzetten om andere bedreigingen van de gezondheid te weerstaan. Enigszins afwijken van het vaste bestrijdingsschema kan, maar geeft, zeker voor de beginner, wat minder zekerheid.

Literatuur

Zie www.bijenhouders.nl > tijdschrift > aanvullingen mei 2011

De lezer schrijft

Grijze zandbij

Dat het niet goed gaat met de bijen weten jullie al, maar er zijn ook bijen die wel heel goed doen. In de zandafgraving bij Veenendaal was de grijze zandbij vrijwel alom aanwezig. Zo talrijk dat het voorbijgangers opviel. Een jonge vrouw was zelfs in paniek, ze was bang dat de bijen zouden steken. Maar ik heb haar en haar metgezel kunnen geruststellen. Er komen tientallen kolonies voor die waarschijnlijk meer dan 10.000 bijen bevatten. Voor deze wilde bij, die uitsluitend op wilg vliegt, is het milieu hier perfect. De grijze zandbij heeft open grond nodig om te kunnen nesten. En voor deze open grond zorgen de recreanten die maken dat de bodem op veel plekken onbegroeid blijft. Zonder recreatief gebruik zou het aantal grijze zandbijen dramatisch teruglopen. Dus niet elke vorm van recreatie heeft een negatief effect op de natuur. De grijze zandbij (en tientallen andere wilde bijen in Kwinteloijen) profiteren van de recreatie. Misschien kunnen recreanten in meer gebieden de bijen redden.

30 maart 2011, Arie Koster

Andrena vaga, vrouw - Grijze zandbij

foto Dick Belgers

Zie verder foto's op: www.bijenhelpdesk.nl/Wildebijen/Andrena/AndrVaga/Nieuwe%20map/Bijen.htm
Voor de beschrijving onder zandbijen bij Grijze zandbij:
www.bijenhelpdesk.nl/Wilde-bijen.htm

Afweermechanismen van de individuele bij

Kees van Heemert en Henk van der Scheer

Het levenspad van honingbijen gaat niet over rozen. Veel vijanden liggen op de loer. In alle stadia kunnen ze door ziekten en plagen belaagd worden. Het gaat hierbij meestal om micro-organismen (virussen, bacteriën, schimmels), mijten en kevers. De ziekteveroorzakers worden vooral binnengebracht door de vliegbijen zelf, bijvoorbeeld nadat ze een AVB-ziek volk hebben beroofd. Insleep kan ook door vectoren zoals meeliftende mijten of via stuifmeel of nectar. Vervolgens worden de aanvallers door bijen en mijten (vectoren) in het volk verspreid naar het broed, de huisbijen en de koningin.

In een serie van zes afleveringen gaan we in op het verweren tegen die vijanden door individuele bijen en door het volk als geheel. Veel literatuur over afweermechanismen bij honingbijen is samengevat door Evans en Spivak (2010). Vooral daaruit hebben we geput, plus uit een aantal andere artikelen.

Individuele bijen van alle leeftijden beschikken over mechanismen om schade door ziekteverwekkers te beperken. Enerzijds hebben individuele bijen een aangeboren immuniteit, bijvoorbeeld via altijd in het bijenbloed aanwezige hemocyten. Deze zijn te vergelijken met de witte bloedlichaampjes bij de mens. Anderzijds verwerven ze (opgebouwde) resistentie na een infectie.

Er zijn drie verdedigingslijnes waarlangs individuele honingbijen zich kunnen beschermen tegen ziekteverwekkende micro-organismen: mechanische en fysiologische barrières, afweerstoffen al aanwezig in de lichaamsholte en aanmaak van antimicrobiële peptiden, kleine ketens van eiwitten (Glinsky en Jarosz, 1995 a en b, 2001).

Barrières

Cuticula en chitinepantser Als eerste beschikken bijen aan de buitenkant over een mechanische barrière. Larven en poppen bezitten een huid (cuticula) en volwassen bijen bezitten daarbij ook een exoskelet (chitinepantser). Om het lichaam van de volwassen bij binnen te komen kan de ziekteverwekker chitinase produceren, een enzym dat de chitine afbreekt. Huid en pantser beschermen volwassen bijen ook tegen vele insecticiden.

Drempels in de middendarm De belangrijkste besmetting zal via de mond plaatsvinden, waarna de ziektekiemen in het spijsverteringskanaal komen. Na het passeren van de honingblaas komen ze in de middendarm, het meest kwetsbare deel van de darmen. Dit deel heeft in tegenstelling tot de voor- en einddarm geen chitine als bescherming en daarom kunnen ziekteverwekkers daar het gemakkelijkst doordringen in de lichaamsholte

(hemocoel). Na het binnenkomen van het voedsel, zoals stuifmeel, wordt dit als pakketjes ingepakt en via de proventriculus, de verbinding tussen de honingblaas en de middendarm, doorgegeven aan de middendarm. De omhulling van de pakketjes heet de peritrofe membraan, een soort geleachtige materie bestaande uit eiwitten en chitine. Daardoor wordt de gevoelige binnenwand van de middendarm beschermd tegen ziekteverwekkers. De peritrofe membraan is een van de belangrijkste drempels tegen infectie van de lichaamsholte door beide *Nosema*soorten en virussen, die verloopt via de gevoelige epitheel laag van de middendarm.

Verder kunnen een lage zuurgraad, de aanwezigheid van waterstofperoxide, verteringsenzymen en de productie van antibiotica door de symbiotische microflora in de darm een barrière zijn voor infectie door ziekteverwekkers. Ook competitie om voedsel tussen de darmflora en binnenkomende ziekteverwekkers is een mechanisme waardoor de indringers het kunnen afleggen.

In het algemeen is de middendarm van volwassen bijen beter in staat om infectie door bacteriën tegen te gaan dan de darmen van de larvenstadia. Koninginnen worden pas bij een zeer hoge infectiedruk van *Nosema ceranae*, gewoonlijk in het voorjaar, ziek (Higes et al., 2009).

Larven van 1-2 dagen oud zijn zeer gevoelig voor de veroorzaker van Amerikaans Vuilbroed (AVB) maar larven van acht dagen oud zijn beter bestand tegen *Paenibacillus larvae*. Zo zijn er miljoenen sporen van *P. larvae* nodig om larven ouder dan twee dagen te infecteren, terwijl larven van één dag oud al met 10 sporen geïnfecteerd kunnen worden. Volgens Brødsgaard et al. (1998) wordt dat verschil veroorzaakt door de symbiotische microflora die nog niet aanwezig is bij de heel jonge larven. Overigens, zoals in de volgende aflevering beschreven zal worden, is het enzym fenyloxidase ook een factor die AVB bij hele jonge larven kan onderdrukken.

Tracheeën Door de bouw en het afsluitingsmechanisme van de tracheeën kunnen bacteriële indringers moeilijk in het lichaam van de bij komen. Bij een wondje in de tracheeën zal het lichaam via melanisatie vanuit het bijenbloed die wond dichtmaken, om infecties te voorkomen. Melanisatie is te vergelijken met korstvorming bij ons. Overigens treedt melanisatie ook na wondvorming aan de middendarm op.

Afweerstoffen in de lichaamsholte

In tegenstelling tot gewervelde dieren hebben insecten geen

bloedvatstelsel waarin het bloed circuleert, maar een open circulatiesysteem waarbij het bijenbloed vrij door het hele lichaam stroomt. Wel is er een soort hart bestaande uit een langs de rug lopend kanaal met daarin kleppen. Als de spieren van dat kanaal zich samentrekken wordt het bloed naar voren gepompt waarbij de kleppen een achterwaartse stroming verhinderen.

Het insectenbloed in de lichaamsholte bestaat uit bloedplasma en hemocyten, met ongeveer dezelfde functies als bij gewervelde dieren. Het bevat verder afweerstoffen afkomstig uit het eiwitvet-lichaam en tevens eiwitten, suikers en vetten. De hoeveelheid hemocyten in het bijenbloed verschilt per ontwikkelingsstadium. Bij larven zijn er gemiddeld 2000 hemocyten per ml en bij poppen 4000. Bij haalbijen is dat aantal slechts 500 per ml en ook het gehalte aan eiwitten is lager dan bij jonge huisbijen. Die hemocyten vormen een aangeboren immuunsysteem, dat de gastheer beschermt tegen infecties op een niet-specifieke manier: ze reageren op elke ziekteverwekker die binnendringt.

Naast deze aangeboren immuunrespons is er een mechanisme van verworven afweer, waarbij afweerstoffen, niet op basis van afweercellen zoals de fagocyten, vanuit het eiwitvetlichaam in het lichaamsvocht komen als reactie op een aanval van ziekteverwekkers. Daarover meer in een volgende aflevering.

Drie mechanismen van de hemocyt

Bij het binnentreden van vreemde deeltjes of giftige stoffen komen de hemocyten dus in actie en wel op een van de volgende drie manieren:

Fagocytose Hierbij eten de hemocyten de in de lichaamsholte binnengedrongen cellen op. Ze omsluiten de binnengedrongen micro-organismen. Die worden als het ware in een holte, het fagosoom, opgesloten. Door afscheiding van eiwitplitsende enzymen naar het fagosoom worden eiwitten van de binnendringers afgebroken, waarna de bestanddelen door de hemocyt worden hergebruikt. Dit proces is te vergelijken met dat van de witte bloedlichaampjes bij de mens, die voor een specifieke afweer zorgen.

Inkapseling Indien de lichaamsvreemde deeltjes of ziekteverwekkers relatief groot zijn, worden ze ingekapseld. Verschillende lagen van hemocyten omhullen dan de binnendringers, waardoor die geneutraliseerd worden en de infectiekansen afnemen. Dit mechanisme is vooral van belang voor het neutraliseren van

binnengedrongen schimmelsporen, die vaak groter zijn dan bacteriën (Glinsky en Jarosz, 2001).

Knobbelvorming Als zich grote aantallen ziekteverwekkende micro-organismen in de lichaamsholte bevinden, treedt knobbelvorming op. Hierbij klonten grote aantallen fagocyterende hemocyten en micro-organismen (veelal bacteriën) samen. De klonten worden ingekapseld en in die vorm inclusief de ingekapselde ziekteverwekkers later uit de lichaamsholte verwijderd. Met name de verwekkers van nosema en amoebeziekte worden op die manier aangepakt.

Over de aanmaak van peptiden als afweermechanisme komen we de volgende keer te spreken.

Literatuur

- Brødsgaard, C.J., Ritter, W. en Hansen, H., 1998. Response of in vitro reared honey bee larvae to various doses of *Paenibacillus* larvae spores. *Apidologie* 29: 569-578.
- Evans, J.D. en Spivak, M., 2010. Socialized medicine: Individual and communal disease barriers in honey bees. *Journal of Invertebrate Pathology* 103: 562-572.
- Glinsky, Z. en Jarosz, J., 2001. Infection and immunity in the honeybee *Apis mellifera*. *Apiacta* 36: 12-24.
- Glinsky, Z. en Jarosz, J., 1995 a. Mechanical and biochemical defences of honey bees. *Bee World* 76: 110-118.
- Glinsky, Z. en Jarosz, J., 1995 b. Cellular and humoral defences in honeybees. *Bee World* 76: 195-205.
- Higes, M., Martín-Hernández, R., García-Palencia, P., Marin, P. en Meana, A., 2009. Horizontal transmission of *Nosema ceranae* (Microsporidia) from worker honeybees to queens (*Apis mellifera*). *Environmental Microbiology Reports* 1: 495-498.

Advertentie

Teeltstation Ameland

Wat kan Ameland voor u betekenen ?
**Het leveren van raszuivere, eiland-bevruchte
 Buckfast-koninginnen**
 Zie website: www.buckfastameland.nl

Marcel van der Meide
 m 0031 (0) 625272875
 e buckfastameland@online.nl

Gosse van de Velde
 t 0031 (0) 505421794
 e gvdvelde@tiscali.nl

Advertentie

Imkerij
De Werkbij
 HONING - EDUCATIE - HANDEL

Open Dag

18 juni 2011
 van 10.00u tot 16.00u

- Kom in de bijenstal!
 - Demonstraties en veel leuke kramen

Voor de kinderen:
 - Springkussen, Kaarsen maken
 - Kleurwedstrijd:
 download de kleurplaat van de site

Van harte welkom
 Locatie: Rhenen

info@dewerkbij.nl
www.dewerkbij.nl

Noordelijke Meentsteeg 18
 3911 SE RHENEN
 0317 - 612942

Hoofdweg 33
 8166 AC EMST
 bel Rhenen

Wij zijn een professionele imkerij en groothandel. Wij vinden bij en mensen belangrijk.

Alles voor de imkerij.
 Honing, glaswerk, koninginsegelei, bijenwaskaarsen, rondleidingen.

Moer zoeken voor dummies

De zwermtijd komt er aan en bij het maken van een kunstzwerm is het handig als je de moer kunt vinden. Tijdens andere inspecties is het vinden van eitjes en larfjes voldoende signaal voor het functioneren van de moer, maar bij de zwermpreventie wil je haar wel persoonlijk ontmoeten. Voor de minder bedreven imkers is het vinden van de moer nogal eens een lastig karweitje. Dit dilemma is dus eigenlijk geen dilemma waarin allerlei overwegingen de revue passeren maar een simpele vraag aan de ervarenen onder ons: hoe vindt ú de koningin?

Verhalen hoe je aan de vliegplank of de stand van de zon zou kunnen zien waar de koningin zich bevindt worden door de ervaren adviseurs naar het rijk der fabelen verwezen.

Bij de voorjaarsinspectie, als de volken nog niet zo groot zijn, kun je de moer merken als je haar tegenkomt. Dat vergemakkelijkt het zoeken naderhand aanzienlijk. Een stift (uni posca) werkt snel en eenvoudig. Elk jaar heeft een eigen kleur, dit jaar is het wit. De moeren van vorig jaar zijn blauw.

Merken en de Apinaut

In Duitsland is een nieuw instrument ontwikkeld waarbij je de koningin merkt met een klein metalen schildje zodat je haar daarna altijd met behulp van de apinaut, een magnetische pen die je 3-5 mm boven de raat houdt, op kunt vissen. De schildjes zijn van roestvrij staal en zuurvast. Ze zijn 0,1 mm dik, moerveilig en geleverd in de kleuren van het jaar. Het is een nieuw product en zou garant staan voor een zachtvaardige manier om de moer uit het volk te halen. Het risico hare majesteit te verwonden is nihil. Een starterskit kost ongeveer €68,-. Voor meer

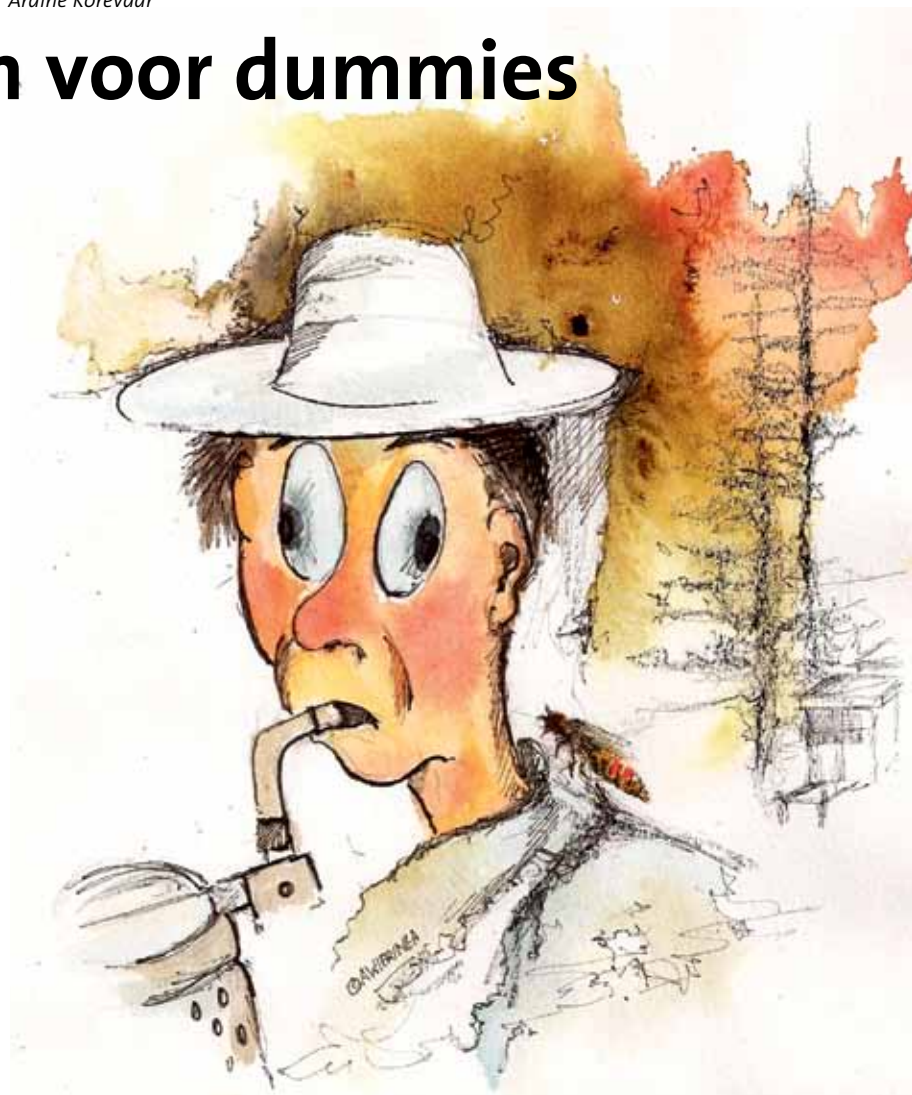
informatie zie adressen onderaan dit artikel. Ook kun je een week voor de kunstzwerm gepland staat, een moerrooster tussen de broedbakken leggen (in theorie is 3 dagen genoeg, maar voor wie moeite heeft eitjes en kleine larfjes te zien is een week wat gemakkelijker) zodat je aan de broedkamer waar zich eitjes en 'kommalarfjes' bevinden kunt zien waar de moer resideert. Dat vermindert het aantal te doorzoeken ramen, als je haar perse nodig hebt, in elk geval met de helft.

De praktijkervaring leert verder:

- Gebruik weinig of geen rook, liever een plantenspuit met water.
- Zet elke broedkamer apart op een omgekeerd deksel en dek hem af met een

doek. De onderste broedkamer kan op de bodem blijven staan. Bedenk dat hier na verloop van tijd alle vliegbijen in terechtkomen die opvliegen bij het werken met de ramen.

- Neem er je gemak van. Ga op een zesramer zitten. Zet de te doorzoeken bak voor je neer en bekijk rustig in een comfortabele houding de ramen. Zorg voor een goede lichtval en vergeet je leesbril niet. Heb je verschillende brillen in gebruik? Je leesbril geeft vaak een rustiger beeld dan een bifocale bril.
- Werk zo rustig mogelijk.
- Je kunt beginnen met het doorzoeken van de onderbak. De moer zit echter vaker in de bovenste broedkamer. Aan beide zijden een kantraam verwijderen geeft werkruimte en kan voorkomen dat de moer na het laatste raam haar toevlucht tot de kastwand neemt. Werk van de ene naar de andere kant van de bak. Er zijn imkers die adviseren om met een raam in het midden van de broedkamer te beginnen, omdat de moer nogal eens

Apinautschildjes in de jaarkleuren verkrijgbaar.

Koningin opgetild met de magnetische pen

voor je uit loopt wanneer je aan de zijkant van de broedbak begint en dan vind je haar op het laatste raam. Maar wees erg voorzichtig met het omhoog halen van de ramen uit het midden. Schuif eerst de belendende ramen iets opzij. Het risico de moer te pletten bij deze actie is zeker niet denkbeeldig.

- De eerste ramen die je onderzoekt, zet je na inspectie in een apart bakje zodat je makkelijker in de bak kunt kijken naar het volgende raam en de moer niet terug kan lopen naar een al onderzocht raam.

- Kijk niet 'gefocused' maar probeer in een globaal overzicht naar de beweging van de bijen te kijken, de beweging van de bijen te 'lezen'. De moer beweegt anders dan de andere bijen en kan omringd zijn door haar hofhouding, als er niet teveel tumult ontstaat tijdens het zoeken. Je kunt het vergelijken met hoe in de krant je eigen familienaam je ineens kan opvallen tussen alle berichten.
- Zeker beginnende imkers twijfelen nog wel eens of de bij die ze zien wel of niet de moer is. Bij twijfel is ze het niet, als je haar ziet is twijfel uitgesloten. Het zien

van de moer geeft meteen zekerheid.

- Lukt het niet, laat de bijen dan even met rust en kijk na 5 minuten waar de bijen het rustigst zijn, aardige kans dat daar de moer zit. Of, als je ze niet hebt afgedekt met een doek, kun je aan het stertselen zien waar je je geluk kunt beproeven.

En slaag je er ondanks deze adviezen toch niet in om hare hoogheid te vinden dan kun je altijd een koninginnenaflieger maken als het volk op twee broedkamers staat. (Zie ook www.imkerpedia.nl/wiki/index.php/Koninginneaflegger).

Slechtigheid

Er blijkt uit de adviezen trouwens dat er een vervelende reden bestaat om je moeren niet te merken. Eén van de imkers meldde dat het merken van teeltmoeren tot het verdwijnen van de gemerkte koninginnen leidde. De niet-gemerkte moeren verdwijnen niet van de stand. Blijkbaar is het zoeken van een niet-gemerkte moer voor de niet-eigenaar-imker dan teveel werk. Niets menselijks is den imker vreemd. Soms is dat jammer.

- <http://apinaut.de/>

- info@apinaut.de (Frank Hacke, Hacke Technik Singenerstrasse 14 78256 Streisslingen 07738/939717)

- www.youtube.com/watch?v=OPJzGi2x1W4

Een filmpje waarop te zien is hoe de apinaut werkt.

Cursief

Naar Ameland

Rik Oldeven

Jaarlijks wordt onder meer in het Buckfastblad verslag gedaan van de activiteiten betreffende de koninginnenteelt op Ameland en wordt informatie verstrekt over de op handen zijnde inzendingen van bevruchtingsvolkes. Alles vergezeld van een overzichtelijk tijdspad. Het is in mijn omgeving dan het gesprek van de dag. Of ik ook ga, vraagt men. Ik denk erover na, zeg ik. Dat wekt achterdocht. En dus aanmoediging: transport via de vereniging, zorgvuldige behandeling, de goede resultaten van het afgelopen jaar, de uitstekende darrenlijn.

Goed, goed, maar wat mijn collega's niet of nauwelijks weten, is dat ik niet zo handig ben. En dat met name op het gebied van het madurodamimkeren, waar de activiteit van de koninginnenteelt mijns inziens op neer komt. Van het gepriegel met teeltkastjes kan ik buitengewoon zenuwachtig worden. Die moeten bijvoorbeeld voorzien zijn van een darrenroostertje aan de binnenkant van de vliegopening. Een heel gepruts.

Als ik mijn vier kastjes Adamsgewijs gegroepeerd in de bekende pakketconstellatie aflever, ziet een van mijn collega's dat ik de dekplaat van het pakket met één schroef heb vastgezet. Dat kan dus gaan draaien, zegt hij kritisch. Zo op het spoor gekomen van mijn technisch onvermogen gaat hij door met zijn controle. Genoeg bijen? Genoeg voer? Welk voer? Maatregelen om verkleving te voorkomen? Darrenrooster? Jazeker, darrenrooster! Even met de vijl doorgegaan? Hoezo? Een beetje flink uitgevallen koningin moet er ook door kunnen. Voor de bruidsvlucht, weet je wel? Tergend allemaal.

Op weg naar huis begin ik mij af te vragen of er wel koninginnen in mijn kastjes zitten! De uitgelopen doppen zagen er perfect uit. Maar ja, wat is perfect? Ik vrees dat ik drie zware weken tegemoet ga. Beste collega, als je nog eens wat weet ...

Campagne voor vuilboom

Citroenvlinder kan niet wachten

Op de eerste mooie zonnige dagen in februari kun je citroenvlinders al zien patrouilleren door bossen en parken. De felgele mannetjes vallen van tientallen meters afstand op. Maar tot in mei en zelfs in de zomer zijn ze te zien. Dan drinken ze van de nectar uit de vlinderstruik in uw tuin. Ze zijn al vroeg in het jaar present omdat ze als vlinder overwinteren. Ze verschuilen zich de hele winter in klimop en in coniferen en kunnen dus snel reageren op het verschijnen van de zon. Het rondvliegen (patrouilleren) van de mannetjes is gericht op het vinden van een vrouwtje. Als hij er een in de gaten krijgt, wordt er gebaltst om er zeker van te zijn dat ze bij elkaar passen. De balts van de citroenvlinder bestaat uit een dansende vlucht, tot hoog in de lucht, waarbij het mannetje het vrouwtje volgt. Het grappige ervan is dat beide vlinders regelmatig achteruit vliegen. Dit gedrag duurt vele minuten en als u er oog voor krijgt, heeft u goede kans om het zelf ook te zien te krijgen.

Citroenvlinder

Vuilboom van levensbelang

De rupsen van de citroenvlinder zijn erg kieskeurig en eten alleen vuilboom, ook wel sporkehout genoemd (*Rhamnus frangula*), en wegedoorn (*Rhamnus carthartica*). De eitjes van de citroenvlinder worden afgezet op de jonge, net ontluikende blaadjes van deze waardplanten. Wegedoorn komt eigenlijk alleen in de duinstrook voor. In het binnenland is de vlinder dan ook vrijwel helemaal gebonden aan vuilboom. Zonder deze plant geen citroenvlinders. Vuilboom is een 1 tot 4 meter hoge heester met meestal rechte, gladde takken en losse vertakking. De schors is van buiten grijszwart, met veel witte, korte kurkwraten. De groen-witte kleine bloempjes hebben korte steeltjes en zitten in groepjes van 2 tot 8 in de bladoksels. De plant bloeit heel lang (van mei tot in september) en de bloemen worden door veel insecten bezocht. De vruchten zijn ongeveer erwtegrote, blauwzwarte steenvruchten die door vogels worden gegeten.

Plant vuilboom in je tuin

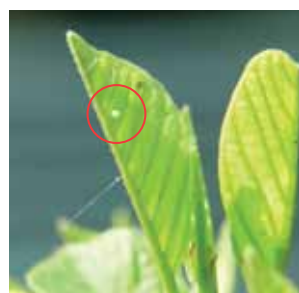
Vuilboom of sporkehout komt op de zandgronden regelmatig voor, vooral in bosgebieden. In het stedelijk gebied is de plant minder aanwezig, terwijl het een uitstekende soort is voor bosplantsoenen en kleine boomgroepjes. Het is een vrij klein blijvende boom met fraai lichtgroen blad. Hij past dus ook in de meeste stadstuintjes en voor citroenvlinders is hij essentieel. Ook rupsen van het boomblauwtje leven op de vuilboom, zij eten de bloemknoppen. Meer vuilboom betekent dus meer rupsen van boomblauwtjes en dus meer vlinders! Allerlei andere vlindersoorten drinken regelmatig op vuilboom. Zo zitten er soms wel twintig of meer eikenpages in, die je pas ziet als ze gestoord worden en van de struik opfladderen. Daarnaast is het er constant een gezoem van bijen en hommels. Door de enorme nectarhoeveelheid in de bloemen is het een zeer aantrekkelijke drachtplant voor bijen. Hoewel hij lang bloeit en veel bloemen heeft, is de vuilboom nooit een favoriete tuinplant geworden.

Vuilboom

foto's Kars Veling

Dat heeft vast te maken met de grootte en kleur van de bloemen. Veel tuinplanten hebben grote en zeer kleurige bloemen en de vuilboom is te bescheiden om daarmee te wedijveren. Toch moet daar maar eens verandering in komen. Over een jaar of wat staan in alle tuinen een of meer vuilbomen. Goed voor de vlinders en goed voor de bijen!

Eitje citroenvlinder op vuilboom

foto Henk Bosma

Boomblauwtje

‘Dode lente’ voor de honingbij?

Het is weer voorjaar. We zien planten volop in bloei, een eldorado voor bijen. Moeten we alle berichten geloven, dan zou er dit keer minder gezoem te horen zijn door sterfte van bijenvolken als gevolg van een nieuwe groep van landbouw-insecticiden: de neonicotinen*, ook neonicotinoiden genoemd. Er wordt wel een vergelijking gemaakt met de jaren zestig van de vorige eeuw, toen het boek ‘Dode lente’ van Rachel Carson verscheen. Het gaat over de grote milieurisico’s van het gebruik van o.a. DDT. Mede door dat boek kwam het onderzoek naar biologische bestrijding echt op gang.

Veel middelen van vroeger zijn hier al lang van de markt verdwenen. Maar we blijven afhankelijk van gewasbeschermingsmiddelen om voldoende voedsel voor de wereldbevolking te kunnen blijven produceren.

Momenteel speelt er een hevige publieke discussie, mede door de aflevering van TV-programma Zembla ‘Moord op de honingbij’, over de mogelijke invloed van deze neonicotinen, waarvan een aantal onderzoekers zeggen dat ze de abnormale sterfte van bijenvolken veroorzaken. In verschillende landen worden insecticiden met een neonicotine gebruikt op aardappel, mais, suikerbiet en zonnebloem, maar ook in kasteelt worden ze toegepast. Voor de telers zijn deze middelen aantrekkelijk: ze werken al in heel lage dosering en de toediening via het zaad is veel gericht dan spuiten op de planten. Nadelen zijn dat deze zeer giftige middelen bij verkeerd gebruik het oppervlaktewater verontreinigen en persistent zijn in het milieu. Daarom moeten de wettelijke toelatingen inderdaad worden aangepast.

Via de bloemen?

Neonicotinen werken systemisch. Dat betekent dat ze via de sapstroom van de wortel in de hele plant terechtkomen, ook in de bloemen. Via deze weg zouden ze ook bijen en andere bestuivers kunnen bereiken. De grote giftigheid ervan voor bijen onder labomstandigheden is een feit, maar tot dusver is uit geen enkel veldonderzoek gebleken dat volken - bij gebruik volgens de voorschriften - aan

neonicotinen doodgaan. (Overigens heeft het ministerie van EL&I in april besloten om zo’n onderzoek te starten.) Wel zijn er ongelukken geweest in Duitsland, Italië, Frankrijk en Slovenië, waar pneumatische zaaimachines insecticide van verkeerd behandeld zaaigoed de lucht in bliezen. Aan deze problemen is een eind gemaakt door verbetering van de zaaigoedbehandeling én door de zaaimachines aan te passen.

Frankrijk

Toen tien jaar geleden Franse imkers na de zomer dode volken aantroffen die bij mais- en zonnebloemkokers hadden gestaan, werd de relatie met neonicotinen gelegd. Echter, na verbod van de middelen bleef de abnormale wintersterfte. Voor veel bijenonderzoekers was duidelijk dat deze sterfte niet door de neonicotines werd veroorzaakt, maar door virussen overgebracht door varroamijten al of niet geholpen door de darmparasiet *Nosema ceranae*. Dit wordt ondersteund door het feit dat in de Belgische Ardennen en de Franse Jura, waar nooit neonicotinen zijn gebruikt, de wintersterfte regelmatig zo’n 30% is, bij normaal 10%. Ook een recent rapport van het Milieuprogramma van de Verenigde Naties (UNEP) bevestigt dat varroa wereldwijd de grootste bedreiging voor de bijen is en niet de pesticiden. Ook het gezaghebbende tijdschrift Science schreef dat vorig jaar**.

Varroa

Met de berichten over ‘sterfte door neonicotinen’, worden de bijenhouders momenteel wel op het verkeerde been gezet. Ze kunnen onze aandacht afleiden van het bestrijden van varroamijten, de belangrijkste sterfteoorzaak. Tegen varroa zijn biologische middelen beschikbaar die de sterfte kunnen indammen, mits goed en consequent toegepast. Maar als de mijten al lang in de volken zitten, worden virussen, die met de varroamijt binnenkomen, een belangrijke doodsoorzaak en wordt bestrijding lastiger. En dan leggen soms vele volken het loodje. Dit laatste is een terechte zorg, want zo kan een bestuivingstekort ontstaan voor al die gewassen die voor de productie van

vruchten en zaden afhankelijk zijn van bijen.

Raporport

In januari jl. publiceerde de Rabobank ‘The plight of the honey bee’ [De moeilijke situatie rond de honingbij], een rapport waarin het belang van voldoende bijenvolken – en daarmee van de bijenhouders – voor de wereldvoedselproductie werd onderstreept. Een derde daarvan is mede afhankelijk van insectenbestuiving. De toegevoegde waarde door honingbijen aan gewassen die door honingbijen bestoven zijn, inclusief de honingproductie, is ongeveer € 40 miljard. Dit is trouwens wel het maximale plaatje want ook zonder bijenvolken in bijvoorbeeld een appelboomgaard komen er wel appels: er zijn ook andere bestuivers die daar hun werk doen.

Ik vraag me af of het met de afname van de bijenvolken zo’n vaart zal lopen als het Rabo-rapport benadrukt. Uit Europese statistieken van 2009 blijkt dat alle lidstaten samen volgens eigen opgave 14 miljoen bijenvolken hebben, zelfs iets meer dan in 2002. Ondanks de verhoogde sterfte lukt het via kunstzwermen het aantal volken steeds weer op peil te krijgen. In landen waar in samenhang met bevolkingstoename de voedselproductie toeneemt (ook handelsgewassen) zullen bijenhouders meer bijenvolken voor de bestuiving moeten gaan houden. De verhouding bijenvolken / bestuivingsbehoefte is dus wel een belangrijk aandachtspunt voor bijvoorbeeld de wereldvoedselorganisatie FAO, maar de situatie is m.i. niet zo alarmerend als men wel leest. En zolang honing nog voor een normale prijs te koop is en de verhuurprijzen van bijenvolken voor de bestuiving niet hard stijgen, hoeft er geen angst te zijn dat de honingbij uitsterft.

*) *Neonicotinen zijn chemisch afgeleid van nicotine, een acuut zenuwgif dat ook in bijentabak zit!*

**) *Clarity on honey bee collapse? Ratnieks, et al. Science 8 January 2010: 152-153. DOI:10.1126/science.1185563*

Onderzoekers foerageren ook

Het is mei. Tenzij het regent, zijn de bijen de hele lange dag aan het zoeken en binnenhalen van nectar, stuifmeel, propolis, water. Dat foerageren gebeurt om te voorzien in de behoeften van het hele bijenvolk op dit moment: als het heet is moet er meteen water worden gehaald om het volk te koelen. Maar ook met het oog op de toekomst. De conditie van het bijenvolk is gevormd door de foerageeractiviteiten eerder in het voorjaar. Toen hebben de bijen hebben meer gehaald dan ze acuut nodig hadden, zodat ze heel veel eitjes en larven konden verzorgen, die nu een groot leger aan foerageerders vormen. Het einddoel ligt in de toekomst: zich vermeerderen én de komende winter glansrijk doorstaan.

Niet alleen bijen foerageren

Net als bijen leggen ook mensen voorraden aan voor de tijden dat er niet te foerageren en te oogsten valt. Wat dat betreft zijn bijenonderzoekers net bijen. Wij als onderzoekers van bijen@wur moeten ook regelmatig op zoek naar foerage: geld voor toekomstig onderzoek dat bijdraagt aan een betere bijenhouderij. Met als uiteindelijk resultaat dat het fruit bestoven wordt en bloemen in tuinen en de natuur zaad maken.

Parallellen

Hoe gaat dat foerageren om onderzoeksgeld? Het is mij de laatste maanden extra opgevallen dat veel mensen die niet thuis zijn in de onderzoeksweld daar geen idee van hebben. Daarom wil ik over een paar aspecten wat vertellen. Dit is een blad voor bijenhouders, dus waarom niet door een paar treffende parallellen met het foerageren van bijen te trekken? Eerst een paar kernbegrippen die we al kennen rond het foerageren van bijen: zoeken - strategie (wat wel, wat niet) - opportunisme (een voor het grijpen liggende oogst is niet te versmaden) - concurrentie - samenwerking.

Zoeken

Lindauer ontdekte ruim een halve eeuw geleden dat een bijenzwerm bestond uit voornamelijk inactieve, wachtende bijen. Het viel hem op dat er een paar bijen buiten de zwerm heel actief waren. Hij herkende ze omdat ze stoffig en vies waren. Dat waren de verkenner, ze zochten naar een nieuwe woning. Als wij 'uitvliegen' voor opdrachten kiezen we misschien een nettere outfit dan gewoonlijk, maar ook wij verdelen het zoekwerk. Niet iedereen zoekt voortdurend, er zijn ook andere taken die af moeten. Soms vinden verkenner nestholten die niet geschikt zijn; dat wordt dan via dans gecommuniceerd. Zo ongeveer gaat dat ook bij ons. Het liefst zo snel mogelijk, want dan heeft het nog weinig energie gekost.

Het zoeken naar onderzoeksfoerage betekent dat je bijhoudt waar mogelijk geld voor onderzoeksopdrachten te vinden is. Op het vinkentouw zitten voor allerlei 'tenders' en 'calls' (aanvraagrondes voor fondsen) en tegelijk in de gaten houden wie er verder op dergelijke geldbronnen

zitten te spinzen. Concurrenten maar evengoed samenwerkingspartners.

Concurrentie

Soms besluit een zwerm een bepaalde woning te betrekken, blijkt een andere zwerm ze net voor te zijn geweest. Jammer, want dan moet de zwerm opnieuw beginnen. Bovendien is er al energie in gestoken en die is ook in een zwerm beperkt.

Dit overkomt ons ook. Je hebt je best gedaan om een mooie onderzoeksopdracht in de wacht te slepen en dan blijkt de concurrent net iets sneller of beter gefoerageerd te hebben. Dit is deel van het spel, maar het is zonde als er al veel tijd en geld in is gestoken en dat die dan niks opleveren.

Samenwerking

Binnen de groep wordt natuurlijk samengewerkt, via een goede taakverdeling, maar ook door flexibiliteit, zodat je werk van elkaar over kunt nemen. Waar kennen we dit ook alweer van?

We zouden onze samenwerking met ande-

Staan v.l.n.r Tjeerd Blacquiére, Bram Cornelissen, Coby van Dooremalen, Sjeff van der Steen, Victor Obregon Arzaluz, Michael Smith, Michiel Glorius, hurkend Chula Hok Ahin en Esther Stam

foto: Richard van Hoog

Uit de imkergemeenschap

re groepen met wat goede wil kunnen vergelijken met samenwerking tussen bijen en hommels. Als korttongige hommels gaatjes bijten in de bloem van rode klaver omdat de bloem ze te diep is, kunnen vanaf dat moment ook de honingbijen bij de nectar. Als je een mooie kans voor een opdracht ziet, maar je 'tong is te kort en de bloem te diep' dan zoek je samenwerking met een groep die het ontbrekende wel in huis heeft. Het resultaat is een win-winsituatie, ook al moet je de buit delen. Het hoort dus ook bij ons foerageren te weten wat andere groepen kunnen en hoe we krachten kunnen bundelen.

Strategie en opportunisme

Het heeft voor honingbijen geen zin te foerageren op zeldzame bloemen of op soorten die weinig nectar of stuifmeel opleveren: kortom waar de inspanning in verhouding tot de oogst te groot blijkt. De bijenstrategie is als volgt: dat waar ze mee bezig zijn leren ze steeds beter te doen, en daar houden ze aan vast (bloemvastheid). Totdat ze via de dans wordt duidelijk gemaakt dat switchen naar een nieuwe voedselbron meer oplevert. Na de bloei van de linde moet je toch echt wat anders.

Een onderzoeksgroep kent een soortgelijke marktstrategie. Die van specialisatie, maar ook met voldoende flexibiliteit. Over een uitgezette strategie moet je dan ook steeds weer nadenken en discussiëren, want ook onze omgeving verandert voortdurend.

Succesvol foerageren betekent werk!

Als bijen goed hebben gehaald groeit het volk snel. Dat betekent heel veel activiteit (larven grootbrengen, voorraadbeheer enzovoorts). Het betekent ook de noodzaak om er nog meer op uit te gaan om al die monden te voeden. Ook wij als onderzoeksgroep breiden uit als we veel opdrachten binnen halen, zo verwelkomen we onlangs als nieuwe onderzoekster Coby van Dooremalen.

Zowel een bijenvolk als een onderzoeksgroep zoekt steeds naar de goede balans tussen voldoende opdrachten en de bijpassende werkkraft.

In een volgend artikel leg ik wat concreter uit wat foerageren naar onderzoeksbudgetten echt betekent, en waar we als bijen@wur zoal op vliegen...

foto Imkersvereniging Helmond

5 juni

Natuurmarkt Helmond: Traditie en kwaliteit vóór kwantiteit

In stadswandelpark de Warande is op zondag 5 juni de jaarlijkse Natuurmarkt Helmond (12.00 tot 17.00 u). Organisaties en verenigingen geven demonstraties en voorlichting op het gebied van natuur en milieu, gericht op het hele gezin! Ook zijn er vele doeactiviteiten, zeker voor kinderen. De Natuurmarkt is niet-commercieel, toegang is gratis. Op de natuurmarkt, georganiseerd door Imkersvereniging Helmond e.o. en het Natuur- en milieucentrum Helmond, komt de natuur in 45 kramen en de Bijenhal veelzijdig aan bod. De organisatie wil de markt niet groter laten worden: kwaliteit gaat voor kwantiteit! Verder in het park: gratis openluchtconcert in het Carat-muziekpaviljoen (12-14 u.), midgetgolfbaan, dierenparkje, restaurant. Voor een impressie van voorgaande markten zie www.imkersvereniginghelmond.nl.

Het GPS-adres is Kluis 1, 5707 GP Helmond. Ad van Grinsven, t 0492-382914, e ad.van.grinsven@imkersvereniginghelmond.nl. Zie vooral de website van Imkersvereniging Helmond e.o. www.imkersvereniginghelmond.nl

9 en 10 juli Landelijke Open Imkerijdag Al aangemeld als deelnemer?

In het tweede weekend van juli stellen imkers en lokale afdelingen hun imkerij open voor het publiek. Evenals in 2010 kunnen we met elkaar dit evenement tot een groot succes maken.

De Open Imkerijdag is een unieke gelegenheid bezoekers in het hele land kennis te laten maken met de wereld van het bijenhouden en de mensen die daar mee bezig zijn. Het thema is Bloemen, bijen en vlinders. In deze editie trekken NBV en de Vlinderstichting samen op om aandacht te vragen voor rijke, gevarieerde en langdurig beschikbare dracht.

Het presentatiepakket met banner, informatiemateriaal en bloemzaden is afgestemd op het thema. Meldt u **(N.B. alleen via de website van de NBV)** aan als deelnemer en bestel een of meer presentatiepakketten. Op www.bijenhouders.nl in de rubriek Actueel vindt u alle informatie. Voor een voorbeeld van te downloaden posters zie pagina 23.

Ralph Büchler over de AGT tijdens koninginnenteeltdag 2011

Veredelen op vitaliteit

Tineke Brascamp

Tijdens de Koninginnenteeltdag op 29 januari 2011 sprak onder meer dr. Ralph Büchler van het Bijeninstituut van Kirchhain in Hessen (D.). Büchler is een van de grondleggers van de 'Arbeitsgemeinschaft Toleranzzucht' (AGT). Dit samenwerkingsverband heeft tot doel het veredelen van de Duitse carnica bij tot een productieve, zachttaardige bij die resistent is tegen varroa. De weg daarheen loopt via goed gecoördineerde selectie op de juiste kenmerken, die direct of indirect te meten moeten zijn. Voor wie er die dag niet bij was, volgt hier een weergave van zijn verhaal als afzonderlijk artikel op basis van Büchlers PowerPoint-presentatie. Deze is te vinden op de NBV-site onder koninginnenteeltdag 2011.

Vitaliteit en varroaresistentie zijn complexe eigenschappen. Er werken allerlei factoren op in, onder andere de genetische aanleg van de bij, waarbij diverse genen betrokken zijn. Van resistentie is sprake wanneer een bijenpopulatie in een bepaalde omgeving en onder gegeven bedrijfsomstandigheden zonder behandeling in staat blijkt te overleven. Het is dus geen absoluut kenmerk, zoals bijvoorbeeld grijze banden, maar moet beschouwd worden als het resultaat van succesvolle interacties in een specifieke omgeving. Sommige onbehandelde Europese bijenpopulaties vertonen hoge resistentie.

Omdat in de moderne Duitse bijenhouderij regelmatig nieuwe moeren van telers (vermeerderders) worden ingevoerd, moet bij teelt- en selectieactiviteiten ten behoeve van de gangbare bijenhouderij behoorlijk aandacht worden gegeven aan varroaresistentie. Dit lukt alleen als er (a) geschikte selectiekenmerken zijn die een maat zijn voor dergelijke resistentie, en (b) wanneer teelt- en selectieprogramma's én vermeerdering doeltreffend aan elkaar worden geknoopt.

Aanpak van de AGT

Duitse imkers zijn op grote schaal gewend aan Carnica. Hoewel in overlevingsproeven op diverse plaatsen in Europa en de VS diverse resistente stammen zijn opgedoken – de een resistentier dan de andere – hebben de initiatiefnemers van de AGT ervoor gekozen om de resistentie van voorhanden Duits teeltmateriaal te verhogen door te selecteren uit die Carnica, o.a. vanwege het belang van de zachttaardigheid. De uitdaging was om geschikte selectiekenmerken te kiezen en het teelt- en selectieprogramma te optimaliseren.

Geschikte selectiekenmerken

In Europese teelt- en selectieprojecten, ook in Kirchhain, zijn allerlei kenmerken uitgetoetst: tellen van hoeveelheid beschadigde mijten, tellen/berekenen van het totaal aantal mijten in het volk, meten van het hygiënisch gedrag met de pintest

(waarin verzegeld broed wordt gedood, dat vervolgens in mindere of meerdere mate door de werksters wordt geruimd). Wil je met het oog op selectie op grote schaal volken gaan vergelijken, dan moet je meetmethoden gebruiken die eenvoudig en betrouwbaar zijn, en bovendien goed kunnen worden gestandaardiseerd. Büchler c.s. letten bij de ontwikkeling van de toetsingsmethoden op de herhaalbaarheid van de toetsingen en op de voorspellende waarde ervan voor wintersterfte. Alleen zo krijg je zicht op het erfelijk patroon dat schuil gaat achter véél resistentie-gerelateerde gegevens.

Grote populatie

Het effect van een teelt- en selectieprogramma is des te groter naarmate je uit meer variatie kunt kiezen. Met andere woorden: uit hoe meer volken je kan selecteren, hoe beter. En hoe meer opvolgende generaties bijenvolken je met dat selecteren door kunt gaan zonder dat inteelt van betekenis optreedt, des te groter de kwaliteitsverbetering. Elke opvolgende generatie van volken, waaruit weer moet worden geselecteerd, moet wéér voldoende groot en daarmee divers zijn. Vandaar de vorming van de Arbeitsgemeinschaft: een samenwerkingsverband met samen meer dan 1000 volken. Het werd in 2003 gesticht en heeft een eigen website www.toleranzzucht.de.

AGT-pijlers

De omvang van het programma en de gekozen testkenmerken zijn dus twee pijlers. Verder worden binnen AGT volken van zusterkoninginnen op verschillende standen getest. De teeltwaardes van die volken worden centraal geschat via Beebreed. Vgl. fig. 1. Verder zorgt de AGT voor de uitwisseling van het beste teeltmateriaal en beheert ze een aantal bevruchtingsstations: het eiland Norderney en de landstations Jasnitz, Gehlberg, Hassberge, Erbeskopf en Naturpark Fläming.

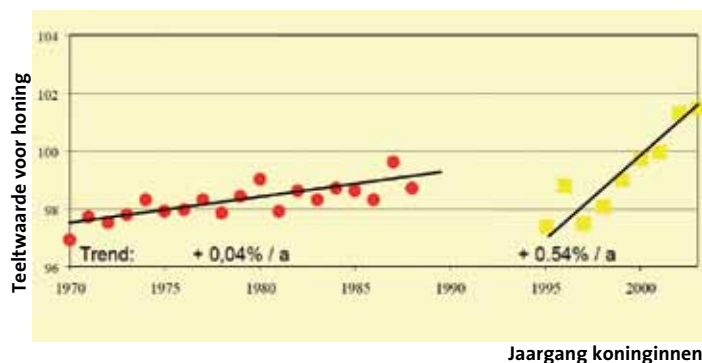

Fig. 1 Snelheid van de erfelijke verbetering voor de eigenschap 'honing' voor en na de start van de schatting van teeltwaardes via Beebreed. Het gaat hier om alle gegevens in deze databank, niet alleen die van de AGT

Toetsen en een cijfer geven

Jaarlijks zijn tegenwoordig ongeveer 150 telers betrokken bij het testen van 2000 koninginnen. Blijvende genetische vooruitgang is direct afhankelijk van de grootte van en de genetische variatie binnen de populatie. Binnen de AGT worden systematisch te testen koninginnen uitgewisseld om zo de eventuele invloeden van omgeving en/of teler te neutraliseren. Op die manier kunnen de teeltwaardes van de koninginnen het beste worden bepaald, waardoor ze onderling vergelijkbaar zijn, ongeacht waar de volken getest zijn of welke teler de koningin geteeld heeft.

De resistentiekenmerken die binnen AGT worden gemeten zijn: de groei van de mijtenpopulatie tijdens het broedseizoen en de broedhygiëne (via een pintest). Deze kenmerken, volgens vaste afspraken gemeten, blijken beide een behoorlijke voorstellende waarde hebben voor de overlevingskansen van een volk.

De resultaten publiceert de AGT jaarlijks in een teeltregister, wat de uitwisseling en het natelen= vermeerderen van waardevol materiaal bevordert.

Eindselectie

Na deze eerste ronde volgt een eindselectie uit die volken die begin juli minder dan 1 mijt per 10 g bijen hadden. Ze worden niet tegen varroa behandeld en maandelijks nagekeken op varroa-besmetting; de omvang van het volk wordt gevolgd. Volken met meer dan 10 mijten per 10 g bijen vallen af, evenals volken die kleiner zijn dan 10.000 bijen. Van de volken die uit de winter komen wordt de overwinteringsindex bepaald; deze geeft aan hoeveel van het volk na de winter nog over is. Na enkele jaren zo selecteren blijkt er al een positief effect te zijn op de overwinteringsindexen. Vgl. fig. 2. De volken met de hoogste overwinteringsindex worden geselecteerd voor nateelt.

Het belang van de darrenvolken

Gezien de voorkeur van de varroamijt voor darrenbroed, dat in het volk bovendien in de minderheid is, zal een varroa-infectie het hardst aankomen bij de darren. Uit onderzoek is gebleken dat varroa-besmetting in darrenvolken onder meer negatief doorwerkt in het aantal nakomelingen van dat volk. Anders gezegd: hoe fitter de darren van een volk, hoe groter hun paringsucces. Van besmetting van darrenvolken zal onder natuurlijke omstandigheden dan ook een sterk selectie-effect op resistentie uitgaan. Büchler is dan ook van mening dat de ont-

Teeltwaardes: dit zijn getalsmatige waardes voor de erfelijke aanleg van een koningin. Ze kunnen langs statistische weg uit de prestaties van heel veel verwante volken worden afgeleid; het zijn dus schattingen. Dat gebeurt in Duitsland via de databank van Beebreed, dat teeltwaardes berekent en via www.beebreed.eu publiceert voor de eigenschappen: productiviteit (honing), zachtvaardigheid, raatvastheid, zwermtraagheid én varroaresistentie.

wikkeling van varroaresistentie in de volkomen natuurlijke situatie vooral via de darren loopt.

Uit deze gedachte is het idee van de tolerantiebevruuchtingsstations ontstaan. Deze worden elk bevolkt met een overmaat aan volken van meerdere geselcteerde darrenlijnen; dit laatste ten behoeve van de genetische variatie in de populatie van concurrerende darren.

Drie keer selecteren

Eigenlijk is binnen AGT dus sprake van selectie in drie stappen: de eerste op grond van de teeltwaarde voor varroaresistentie, de tweede op grond van het (goed) overleven van de winter en een derde door sterke selectiedruk op de darrenkant. (Het relatieve effect van deze drie stappen hangt daarbij wel af van de genetische variatie in de groepen waarin die drie selectiemomenten zich afspelen)

Duitse koninginnentelers zijn gelukkig met deze selectiestrategie, vertelde Büchler op 29 januari. Het zo geteelde materiaal kan toe met minder chemische behandelingen en heeft in het buitenland een goede naam. AGT zou graag met buitenlandse telers samenwerken om zo op nog bredere schaal de carnica-bij varroaresistentier te maken.

Uit de imkergemeenschap

foto Commissie Bestuiving

Ter gelegenheid van zijn 50e verjaardag werd Johan Calis (r) in april door zijn mede-leden van de Commissie Bestuiving blij verrast met een Abraham met NBV-embleem. HB-lid Dirk Brugman (l) was naar de banketbakker geweest.

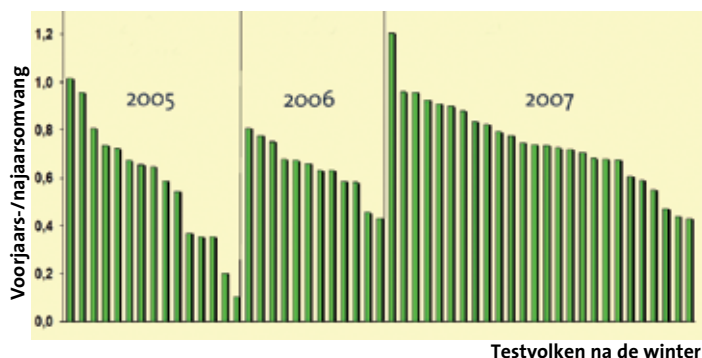

Fig. 2 Patroon van de overwinteringsindex bij overlevers respectievelijk in de jaren 2005, 2006 en 2007. Na enkele jaren selecteren nam het niveau van de achteruitgang tijdens de winter af

Interview

Een jaar lid van het hoofdbestuur

Rik en Bert en de NBV

Aat Rietveld

Koffie en koekjes staan klaar in de expo-ruimte van het Bijenhuis. Die middag, 24 maart, is er ook een HB-vergadering. Het is dus een intensieve NBV-dag voor Rik Snoek (lid) en Bert Willigenburg (penningmeester). Nu blikken ze terug op een jaar bestuurslid zijn én geven hun visie op de toekomst.

Eerst willen beiden kwijt verrast te zijn over de vele zaken die tijdens een HB-vergadering over tafel gaan. Ook dat wat er zoal in het Bijenhuis gebeurt is verbazingwekkend. "Voordat we bestuurslid waren, hadden we hier geen notie van." Interne verenigings-aangelegenheden, belangenbehartiging en het streven naar samenwerking met andere organisaties om sterker te staan. De energie die aan al dat soort zaken wordt besteed is onvoorstelbaar. Over het doel en het nut van die inspanning bestaat geen twijfel. "We moeten ons nog breder profileren, samen optrekken in belangenbehartiging, de krachten bundelen. Bestuursleden zijn hier dag in dag uit mee bezig."

Kwaliteit en taakverdeling

Zien Rik en Bert voldoende kwaliteit in het HB om al deze taken uit te voeren? Ja, er zit absoluut kwaliteit in het bestuur, maar ook ontbreken vaardigheden. Vooral Rik ziet wat dat betreft uitdagingen. Met name het stuk PR, het naar buiten treden, vraagt nog aandacht. Deskundigheid van buitenaf zal moeten worden aangetrokken. Ook de taakverdeling tussen HB-leden en personeel is een punt. Iedereen werkt hard, maar met een goede verdeling is nog wel winst te behalen.

Wat is de motivatie geweest om zich voor onze organisatie in te zetten?

Rik, die pas sinds 2008 imkert, denkt aan ontwikkeling, versterking van de organisatie. Graag wil hij een bijdrage leveren aan de belangenbehartiging van de bijenhouder. De leden moeten

ervaren dat ze iets aan de NBV hebben. Ze moeten het zien.

Bert is 20 jaar imker. Met zijn bestuurslidmaatschap is hij als NBV-lid bewust aan iets nieuws begonnen. Bij de bestuurlijke activiteiten hoort dat je veel meer bijkomsten gaat bezoeken. Je krijgt zo meer kennis, ontmoet veel mensen en ontwikkelt breder zicht op wat er in de vereniging omgaat. "Als ik gewoon imker in Hoogetveen was gebleven had ik dit niet meegemaakt. De wereld van het bijenhouden wordt groter als je bestuurlijk actief bent."

Wat is de toekomst van de NBV en wat zien jullie als je bijdrage daaraan?

Rik vindt dat de NBV sterk en eensgezind moet zijn. Een belangenorganisatie die maatschappelijk een duidelijke rol speelt. Maar, werpt de interviewer tegen, er zijn mensen die het niet met de koers van de NBV eens zijn, het standpunt van het HB niet delen en daarom opstappen.

Rik: "Ja, dat kan gebeuren, maar ondanks dat moeten we een lijn uitzetten en overwogen keuzes maken, ons niet laten leiden door de waan van de dag en te veel ingaan op incidenten." We zitten nu op het puntje van onze stoel. We hebben een belangrijk onderwerp op tafel. Rik benadrukt hoe belangrijk het is om in gesprek te blijven met elkaar. Binnen de NBV worden de meningen van ieder wel degelijk gehoord en er is alle gelegenheid om je mening aan het bestuur kenbaar te maken. Maar dat moet worden geplaatst binnen de context van wat wij met elkaar over de materie weten. Het HB heeft als taak uit alle signalen een verenigingsstandpunt te formuleren. Dat is een spelregel waar ieder welkend mens het over eens zal zijn.

Bert: "Weglopen uit de club is het laatste wat je moet doen. Je moet je manifesteren, je stem laten horen eventueel met medestanders. Maar dan ook accepteren dat op enig moment de democratische spelregel ook in de NBV gaat werken."

Waar hebben de leden dan duidelijk invloed op het beleid?

Waar zien ze hun mening terug? Bert noemt de invloed die leden hebben op het beleidsplan en het activiteitenplan. Rik onderschrijft dit. Er zijn voldoende mogelijkheden om je zegje te doen maar de inbreng vanuit de basis is, enkelen niet te na gesproken, teleurstellend. Als een lid tussendoor naar aanleiding van incidenten een mening ventileert dan is dat moeilijk in het beleid van een organisatie in te kaderen. Leden zouden zich via de afdelingen en groepen moeten manifesteren en langs die weg meedenken over de toekomst van de NBV. Imkers hebben het gevoel dat de afstand tussen hen en het HB groot is. "Zij, daar in Wageningen horen ons niet." Rik erkent wel dat imkers in de eerste plaats lid zijn van hun afdeling en dat deze dichterbij staat dan het HB. Hij ziet het als belangrijke taak van het HB om duidelijk te maken aan de leden wat het belang is om lid te zijn van de NBV. De imker moet het gevoel hebben deel van een vereniging uit te maken. Dat is waar de NBV aan zal moeten werken en daar wil hij een bijdrage aan leveren. Het bestuur is uitvoerder van dat wat deze imkergemeenschap wil.

Hoe krijgt de individuele imker het gevoel dat hij deel uitmaakt van deze gemeenschap?

Bert constateert dat veel personen zich niet zo makkelijk manifesteren. Daardoor krijgen anderen, die dit gemakkelijker doen, misschien de overhand. Hoe bepaal je als bestuur nu of een mening werkelijk een bijdrage aan het geheel levert en hoe voorkom je dat mensen gefrustreerd raken als hun mening niet één op één gehoord wordt en terug te vinden is in het beleid? Rik en Bert vinden dit nu juist de specifieke taak van het bestuur. Beiden zijn er van overtuigd dat communicatie met de achterban van het grootste belang is. Dat is iets anders dan iedereen gelijk geven. Dat kan niet. Wat wel kan is:

weloverwogen besluiten nemen en standpunten innemen en die goed communiceren, daar is een bestuur voor gekozen. Leden moeten het vertrouwen hebben dat het bestuur alle informatie gebruikt om beleid te maken en standpunten in te nemen.

Duidelijk is dat de beide heren contact met de achterban van het grootste belang vinden en dat het communiceren een hoofdtaak van het HB is.

Welke rol kunnen jullie nu in dit geheel spelen?

“Mijn aandacht gaat naar verdere vereenvoudiging en verbetering van de

vereniging”, zegt Rik. De NBV moet een goede organisatie zijn. Goed investeren in de toekomst van de bijenhouderij in Nederland. Dat dient het maatschappelijk belang, namelijk het bevorderen van een goede en gezonde bijenstand in Nederland. Imkers moeten het gevoel hebben dat ze er toe doen. Ze dragen bij aan de voedselproductie. Dat moeten ze goed beseffen en dat is ook de status van een imker. Nu is de imkerij verondergewaardeerd. De vereniging moet lijken op een bijenvolk, ieder zijn rol maar met elkaar één sterk organisme. Bert heeft nooit penningmeester willen zijn maar met de hulp van de professio-

“Om drie potjes honing”

Na de ALV van 9 april

Rond de contributieverhoging is nogal wat commotie ontstaan. Voor de ALV veel mailtjes en tijdens de ALV ook veel kritische opmerkingen. De contributieverhoging was naar mijn mening dringend nodig. Vanaf de fusie is de basiscontributie eerst verlaagd:

2006 € 34,80
2007 € 30,50
2008 € 31,00
2009 € 40,00
2010 € 41,00
2011 € 45,00

Hierdoor is het eigen vermogen met ca. € 350.000,- euro afgenomen. Dit kan zo niet doorgaan. Veel vragen waren er ook betreffende de afdeling Verkoop. Draagt de afdeling Verkoop wel in positieve zin bij? Ik ben ervan overtuigd dat de afd. Verkoop in financiële zin bijdraagt. Het Bijenhuis is meer dan de handel.

Het is een ontmoetingsplaats voor imkers en niet-imkers. Het Bijenhuis is het gezicht van de vereniging. De contributieverhoging van € 15 voor 2012 is in de ALV met 55% van de stemmen vóór geaccepteerd. Van dat percentage word ik niet blij, en ook mijn medebestuurders niet.

Aan mij is de taak om u in 2011/2012 te overtuigen van de noodzaak van deze aanpassing. Daarom zullen wij de financiële verslaglegging sterk veranderen. Met name door de vereniging en de verkoop te splitsen.

Ik zou het zeer betreuren wanneer leden opzeggen.

Geef mij de kans om aan u te bewijzen dat het Bijenhuis van grote betekenis is voor de imkers en dat de afd. Verkoop een absolute noodzaak is voor ons allen, óók in financiële zin!

Bert Willigenburg (penningmeester)

NBV

NEDERLANDSE
BIJENHOUDERSVERENIGING

VERENIGINGSNIEUWS

Jaargang:
5
.....
mei 2011
.....

nele, enthousiaste en gedreven medewerkers in het Bijenhuis in Wageningen wil hij de uitdaging wel aan. “De samenwerking in het HB stemt mij ook dankbaar”, zegt Bert. We doen het met elkaar, ieder met zijn eigen inbreng. Ik heb het gevoel dat we tot nu toe goede besluiten nemen. We staan maatschappelijk in de belangstelling en daar moeten we gebruik van maken. Voorbeeld is het grote aantal nieuwe aanmeldingen van cursisten. Rik wil nog kwijt dat we ondanks een aantal negatieve reacties vanuit de samenleving en van leden aan de vooravond staan van goede ontwikkelingen. Er wordt door de overgrote meerderheid van de imkers en afdelingen een zeer grote inzet getoond. Er gebeuren meer positieve dan negatieve dingen. Mensen die dit niet willen of kunnen zien zullen ontevreden blijven. “Als nieuwe bestuursleden zien wij grote inzet van het personeel van het Bijenhuis en bij het HB geloof in de toekomst van de bijenhouderij in Nederland.”

Als interviewer constateer ik dat de NBV in deze twee nieuwe bestuursleden enthousiaste en deskundige mensen heeft gevonden met goed zicht op de huidige situatie die zich met toekomstvisie verder zullen die inzetten voor de NBV en haar leden.

De lezer schrijft

Open brief aan het hoofdbestuur van NBV

Frans Huijnen, voorzitter afdeling Enschede

Deze open brief is een reactie op de brief 'Bijensterfte' d.d. 24 maart 2011. (zie Bijenhouden april 2011).

Deze goed bedoelde brief aan de leden gaat voorbij aan een aantal zaken. Dit betreft met name het min of meer als onvermijdelijk beschouwde gebruik van neonicotinen (en genetisch gemo-dificeerde planten) in de landbouw.

Een aantal facetten is van belang

- Eén is dat het gebruik van deze stoffen en technieken nodig is om ons mensen van voedsel te voorzien. De stoffen en technieken worden vooral toegepast in die gebieden waar een overmaat aan luxe voedsel geproduceerd wordt. De werkelijke reden is dat grote bedrijven de voedselproducenten willen dwingen hun producten te gebruiken. Van het bestuur van de NBV verwachten we dat ze opkomt voor de belangen van de bijenhouders. Het bestuur hoeft daarbij geen rekening te houden met de belangen van de land- en tuinbouwers of chemische industrie. Zij behartigen hun eigen belangen.
- Een tweede is dat neonicotinen gebaseerd zijn op nicotine. Ze zijn zo veranderd, dat de giftigheid en werkingsduur verhoogd zijn. Nicotine is een zenuwgif, vooral voor insecten. Om een beperkt aantal schadelijke insecten te doden wordt een langdurig en algemeen werkend middel *preventief* toegepast. Het middel is *niet specifiek* en daarom al ongewenst. Dit middel doodt alle insecten. Er zijn veel soorten wilde bijen die bloemen bestuiven. Ook deze worden vergiftigd. Het gevolg is een sterke afname van de biodiversiteit. De afname blijft niet beperkt tot insecten, ook vogels en mogelijk andere dieren verminderen hierdoor in aantal. In 2010 voerde de NBV het logo van de biodiversiteit. Dit zou moeten aangeven dat de NBV zich inspant de biodiversiteit te verhogen. Een duidelijke uitspraak over een verbod op het toepassen van neonicotinen is zo'n inspanning. Bij een gezamenlijke aanpak met de partners in het verbond biodiversiteit zou een verzoek aan kracht winnen.

- Een derde facet is dat neonicotinen invloed hebben op de gezondheid van bijen. Deze wordt duidelijk ondergraven. Een recente studie* heeft dit nogmaals aangetoond. Het wachten op een onafhankelijke, betrouwbare, dubbelblinde (etc.) praktijkstudie op het effect van neonicotinen is als wachten op Godot. Studies wijzen op negatieve effecten op de gezondheid van bijen en dat zou voldoende moeten zijn om bij de overheid een ondubbelzinnig verzoek tot verbod van het gebruik van deze stoffen in te dienen.
- Veel imkers hebben de bijengezondheids cursus gevolgd, de bestrijding van de varroamijt volgens de regels uitgevoerd en hebben desondanks te maken met een hoge sterfte. In onze omgeving zijn leden moedeloos geworden en gestopt met bijenhouden. Door met een vinger naar hen te wijzen: "Jullie doen het fout", geeft hen alleen nog het zetje volledig af te haken. Een duidelijk standpunt van het HB en een duidelijk verzoek bij de overheid en de EU tot een volledig onderzoek, ook naar de invloed van de neonicotinen, kan hen helpen door te zetten.

Uit uw jaarverslag

"Het ministerie heeft in 2009 extra geld voor onderzoek naar oorzaken van bijensterfte beschikbaar gesteld. Voor 3 jaar is in totaal 1 miljoen euro te besteden, waarvan een deel voor het onderzoek aan solitaire bijen. Dit onderzoek wordt uitgevoerd onder leiding van bijen@wur."

Naar aanleiding van de tv-uitzending van Zembla vragen wij ons af of de invloed van neonicotinen op solitaire bijen en honingbijen door bijen@wur serieus onderzocht wordt. Zijn er van materiaal uit kasten van dode volken, uit gebieden met hoge concentraties in het oppervlaktewater, chemische analyses gedaan op neonicotinen en vervalproducten? Een andere mogelijke vraag is of er een onderzoek is naar het voorkomen van solitaire bijen in gebieden met hoge concentraties aan neonicotinen in het oppervlaktewater, in vergelijking met gebieden waar weinig landbouw is. Dhr. Tennekes heeft wel de invloed op solitaire bijen onderzocht. Is dat onderzoek bij uw beoordeling en

dat van bijen@wur betrokken? Nogmaals een vraag: is er in Nederland überhaupt een mogelijkheid bijen of raat of stuifmeel te laten onderzoeken op de aanwezigheid van neonicotinen. Wie kan dat doen en wat moet het kosten?

Ook staat in het jaarverslag "Het onmiddellijk verbieden van deze stoffen zal volgens de NBV de problematiek van de bijensterfte niet oplossen." Daarbij gaat u voorbij aan de mogelijkheid dat het verbieden een mogelijke verbetering van de gezondheidstoestand van bijen teweeg kan brengen, met mogelijk een afname in sterfte.

Uw brief d.d. 24 maart jl.

U verwijst naar het UNEP-rapport. Het rapport geeft een zeer algemene stand van zaken weer. Dat er slechts weinig regels aan imidacloprid gewijd worden heeft vooral te maken met de zorg niet verantwoordelijk gesteld te worden voor negatieve publiciteit. In de alinea over het standpunt van de NBV geeft u aan dat vooral plaatselijke verenigingen goede resultaten bereiken en verder dat er nog veel onderzoek gedaan moet worden. De gemeente Enschede gebruikt geen chemische bestrijdingsmiddelen, wat de vele landbouwers in de omgeving doen is echter niet duidelijk. U geeft ook aan dat veel onderzoek gedaan moet worden naar genoemde factoren van gewasbeschermingsmiddelen. Zoals reeds opgemerkt is vinden wij dit een te zwakke actie. Ook in het stukje 'acties van de NBV' blijft u naar mening van onze leden te vaag over uw standpunt m.b.t. de neonicotinen. Naar mening van leden zijn er nu reeds voldoende aanknopingspunten om vanuit de NBV een verbod te vragen c.q. te eisen, op het gebruik van deze middelen in open ruimten en daar waar de kans bestaat dat de middelen wegvloeien naar open ruimten.

*Sub-lethal effects of pesticide residues in brood comb on worker honey bee (*Apis mellifera*) development and longevity. Judy Y. Wu, Carol M. Anelli, Walter S. Sheppard. *PLoS One* 2011; 6(2):e14720

N.B. Op verzoek van de redactie heeft de auteur de oorspronkelijke brief enigszins ingekort.

Reactie NBV op de brief van afdeling Enschede

De brief uit Enschede bevat elementen die ook door anderen zijn aangedragen. In het antwoord geeft het bestuur van de NBV dus ook antwoord op vragen van die anderen.

De zorg om bijensterfte en de schadelijke effecten van het gebruik van neonicotinen wordt ook door het hoofdbestuur van de NBV gedeeld.

Over het gebruik van pesticiden in de land- en tuinbouw wordt verschillend gedacht. Het is inderdaad niet aan de NBV om in dit kader op te komen voor de belangen van de sector land- en tuinbouw. Wel mogen wij een mening hebben over de schadelijke gevolgen van de middelen als deze in het milieu komen. Deze mening hebben we herhaaldelijk en op verschillende plaatsen geënt. We hebben nadrukkelijk onze zorg geuit. Deze zorg delen we met alle imkers en dus met de briefschrijvers. Als bijen een belangrijke functie in de voedselproductie hebben dan is het voor imkers ook van belang om met de producenten, de land- en tuinbouwers, een goede relatie te hebben. Een goede relatie is niet afhankelijk van het kritiekloos volgen maar wel van het wisselen van degelijke en onderbouwde argumenten. Over de effecten van neonicotinen bestaat geen verschil van mening. Het aandringen op een verbod van het gebruik van deze middelen valt buiten de competentie van de NBV te meer daar over de relatie met bijensterfte nog onvoldoende bekend is.

Het bestuur van Apimondia sprak de vrees uit dat bij het verbod van deze middelen de weg wordt geopend om de oude middelen weer te gebruiken. De vraag is of we dan kunnen spreken van een minder gevaarlijke situatie. Over de effecten van het gebruik van de genoemde middelen op de gezondheid van bijen, en dan m.n. op de lange termijn heeft de NBV aangedrongen op verder onderzoek.

Naar aanleiding van het aangehaalde onderzoek (Wu, Anelli en Sheppard, 2011) willen wij verwijzen naar het artikel van Van der Scheer en Van Iersel in Bijenhouden van februari 2011.

Het gebruik van de middelen als coating van maiszaad is in Nederland een beperkt probleem. In Nederland werd in 2010 voor het eerst maiszaad behandeld op slechts 3% van het areaal. De kans dat bijen met het middel in aanraking zijn gekomen is zeer beperkt.

Het grootste probleem van het gebruik van de middelen ontstaat als het in ons oppervlaktewater terecht komt. Een minimale hoeveelheid kan al leiden tot sterfte van organisme die in het water voorkomen en zo de hele voedselketen in het water aantasten.

Maar ook hier geldt dat er geen correlatie is met de gebieden waar neonicotinen worden gebruikt en het voorkomen van ernstige bijensterfte.

De gegevens van de bijensterfte over de winter 2010/2011 zijn nog niet bekend maar de z.g.n. wandelgangverhalen duiden op geen-sterfte tot ernstige sterfte van bijenvolken.

Inderdaad duidt dit er op dat de oorzaken nog grotendeels in mist zijn gehuld. Uit de Zembla-uitzending bleek ook dat er in Nederland volstrekt te weinig geld beschikbaar is voor onderzoek. Alle in de brief van Enschede genoemde factoren vragen om onderzoek. Daarover zijn we het volstrekt eens. Bij herhaling dringt het hoofdbestuur daarop aan.

Dat het verbieden van de stoffen geen aantoonbaar effect op bijensterfte zal hebben lijkt te worden aangetoond met de ervaring in landen waar de middelen zijn verboden. De bijensterfte is daar abnormaal gebleven. Opvallend zijn de ervaringen in Australië. Daar komt de varroamijt niet voor maar er worden wel neonicotinen gebruikt. Abnormale bijensterfte komt daar niet voor. In delen van Europa, b.v. de Franse Jura, werden in 2004 geen neonicotinen gebruikt terwijl er wel een zeer hoge, tot 35%, bijensterfte was.

Deze reactie kan niet volledig zijn. Daarvoor is nog te veel onbekend en moet nog te veel worden onderzocht.

Wij willen als bestuur van de NBV onze zorgen met alle imkers delen en vanuit onze verantwoordelijkheid invloed blijven uitoefenen voor zover dit mogelijk is. Wij verwijzen daarvoor naar de brieven die we gestuurd hebben aan de vorige minister en aan de huidige staatssecretaris, recentelijk op 2 maart 2011. Verder

aan alle fracties van de Tweede kamer en aan het Ctgb. Ook hebben wij ingesproken op z.g.n. ronde-tafelgesprekken met de commissie Landbouw van de Tweede Kamer. De brieven en verslagen zijn via internet in te zien, de brieven staan op de site van de NBV. Daarbij laten we het niet. De NBV blijft haar grote zorg uiten als het gaat om het gebruik van stoffen die een bedreiging voor het milieu vormen en met name schadelijk zijn voor onze bijen. Daarmee sluiten we aan op het genoemde UNEP-rapport, dat zeer compact de problematiek aangeeft en zo onder de aandacht van alle verantwoordelijke overheden en instanties brengt.

Wij imkers blijven ervoor verantwoordelijk om op de aangegeven manier varroa te bestrijden en er bij onze plaatselijke overheden op aan te dringen de omgeving meer bij-vriendelijk te beplanten. Niet vanuit de idee dat de bijensterfte 'aan ons ligt' maar vanuit de idee dat wij moeten doen wat we kunnen om de bijensterfte terug te dringen.

Jan Dommerholt, voorzitter

Uit het HB d.d. 24-3

'Moord op de honingbij'

"Naar aanleiding van de uitzending van Zembla van 12 maart 'Moord op de honingbij' en de daarop ontvangen reacties - niet allemaal even netjes -, stellen we een verklaring voor de leden op. Deze verklaring wordt gelijk verzonden en gepubliceerd in het blad en op de website. In aangepaste vorm is hij naar de leden van de vaste Kamercommissie voor Landbouw en naar de pers gestuurd. De vaste Kamercommissie Landbouw en staatssecretaris Bleker hebben we gevraagd ons standpunt te mogen toelichten bij het spoeddebat over bijensterfte. Het College toelating gewasbeschermingsmiddelen en biociden (Ctgb) wordt schriftelijk gevraagd naar zijn plannen ten aanzien van neonicotinoïden."

Gratis leden

"Deelnemers aan de basiscursus Bijenhouden zijn in het jaar van de cursus gratis lid van de NBV. Ook een dergelijk lidmaatschap moet voor het eind van het jaar opgezegd worden. Gebeurt dit niet, dan wordt de cursist in het volgende jaar als betalend lid in de administratie van de NBV opgenomen."

Erekorfjes

Op de ALV kregen onderstaande imkers een erekorfje uitgereikt!

Huub Weterings (foto linksboven), (ere)lid van Ulvenhout/Galder en St. Ambrosius in Made, om zijn zeer professionele kennisoverdracht over bijen, korven en korven vlechten. Bert Brakkee sprak hem toe.

Wouter van Bronswijk (tweede foto links), afdeling Elspeet, omdat hij die afdeling weer tot bloei bracht met succesvolle (jeugd)opleidingen en onvermoeibaar via acties geld bij elkaar bracht. Een succesvoorbeeld voor andere afdelingen

Henk Kok (derde foto links), 10 jaar voorzitter van afd. Veenendaal, actief als bijenteeltleraar, bij honingkeuringen, in de Studiekring Utrecht, in de Koninginnenteeltcommissie. Docent, lezer, spreker en schrijver met zeer ruime bijenbelangstelling

Wim Joosten uit Beilen (foto onder links), stak en steekt als meest recente beheerder veel energie in het nu 10 jaar oude imkerforum, is betrokken bij de organisatie van de studiedag in Beilen en secretaris van NONbijeën, het noordelijke samenwerkingsverband dat ook naar de oosterburen kijkt.

Familieberichten

Op 7 april 2011 is in de leeftijd van 83 jaar overleden ons erelid

WILLY GROENEWOLD

Jarenlang heeft hij diverse functies in het bestuur bekleed. Als voorzitter heeft hij het 75-jarig bestaan van onze vereniging mogen begeleiden. Hij was zeer betrokken bij het leven van de bijen en met alles wat daarmee samenhangt. Als waardering voor dit alles was hij erelid van onze vereniging.

De laatste jaren zijn aan hem voorbij gegaan. En nu is hij niet meer bij ons. Wij wensen de familie heel veel sterkte toe. Zijn gedachtenis zij ons tot een zegen.

Leden en bestuur, NBV afdeling Epe

Op de avond van onze Algemene ledenvergadering die we gehouden hebben op 28 februari jl. is op 82-jarige leeftijd overleden ons lid de heer

M. STALS

Tjeu liet zich kennen als een heel secure imker bij wie koninginnenteelt hoog in het vaandel stond. Zijn kennis en mening betreffende bijen kenmerkten Tjeu en iedere imker had graag met hem te doen. Hij stond voor iedereen klaar om te helpen waar het mogelijk was. Met het Ambrosiusfeest in december hebben we Tjeu nog het speldje van 25-jarig lid opgespeld, en niets wees er toen op dat het de laatste keer zou zijn dat we hem in ons midden zouden hebben. Wij wensen zijn vrouw Toos en de kinderen veel sterkte toe om dit verlies een plaats te geven.

Leden en bestuur

NBV afdeling St.Ambrosius Weert.

Vraag en aanbod

Te koop in mei t/m juli: F1 Buckfast kernvolkjes op 3 BK-ramen of 4 HK-ramen: € 43,- per stuk. Honing per emmer (10 kg) € 55,-. K. ten Hoedt, Korenbloemstraat 17, 5742 RT Baarn, t 035-5411327.

Bijenvolken nodig? Belt u even. Ook verkopen wij alle imkermaterialen o.a. honingslingers, bijenkorven en kasten (Red Cedar of vurenhout), nieuw of gebruikt, alle maten kunstraat. Informeer vrijblijvend naar onze speciale prijzen. Imkerij De Werkbij, Rhenen en Emst (gemeente Epe). Zie voor adres: www.dewerkbij.nl (met complete webwinkel), e info@dewerkbij.nl, t 0317-61 29 42.

Te koop: bijenvolken met of zonder kast, nieuw model bijenkasten. Alle maten kunstraat, alle imkermaterialen. Ook honingverkoop en inkoop bijenwas. Openingstijden: zat. of na telefonische afspraak t 0485-45 42 76. Imkerdepot Mia v.d. Heijden, Voortsestraat 19, 5454 GR St. Hubert.

Te koop: bijenvolken. Wegens gezondheidsomstandigheden te koop aangeboden 200 bijenvolken in redcederhout 10 raams-Spaarkasten. Prijs n.o.t.k. m 06-21247750 of t 010-5912470.

Te koop: Duitse Carnicakoninginnen onbevruucht: 8,-, bevrucht: € 20,-.

"Reinzucht" van het eiland € 50,-. Deze alleen tegen voorbestelling. Versturen mogelijk. Imkerij Heinz Pieper, Twist - Duitsland. **t** 0049-5936-6066, **e** heinz.pieper2@ewetel.net.

Te koop: honing per 20 kg: acacia-, linde-, bloemen-, koolzaad- en korian- derhoning. Zeer goede kwaliteit en voldoende voorraad. Imkerij Het Korfje, Nieuwleusen, **t** 0529-48 35 85, **e** info@hetkorfje.nl.

Stichting bijenteeltmuseum De Bankorf voor al uw bijenproducten. We leveren ook aan verenigingen en wederverkopers. Een dagje uit met uw vereniging, maak een afspraak **t** 0592-38 93 49. Kijk voor meer info op www.debankorf.nl, ook voor bestellingen via onze webshop.

Imkerwinkel De Linde aan de Pastoor Smitsstraat 27 in Olland het juiste adres voor al uw benodigde imkerartikelen. Imkerartikelen zijn te bestellen via onze webwinkel www.imkerswinkeldelinde.nl. De winkel is geopend op: woensdag van 13.00 u tot 20.00 u en zaterdag van 9.00 uur tot 15.00 u. Vanaf juli 2011 te koop raszuivere teeltmoeren van Friederichskoog inclusief Kielerkastje voor € 80,-. Marcus Mesu & Mirjan Hendriks, **m** 06-20372232, **e** info@imkerswinkeldelinde.nl.

Wij kopen uw Nederlandse honing en verkopen alle soorten honing in grote en kleine hoeveelheden. Ook stuifmeel, honingkoek, honingsnoep e.d. Wij zijn dé leverancier voor uw markt of braderie! Vraag vrijblijvend onze speciale prijzen. Imkerij De Werkbij, Rhenen en Emst (gemeente Epe), zie voor adres: www.dewerkbij.nl (met complete webwinkel), **e** info@dewerkbij.nl, **t** 0317-61 29 42.

Het Honingmagazijn, hét adres op de Veluwe en daarbuiten voor al uw imkermaterialen, kijk op www.honingmagazijn.nl. Dagelijks geopend na telefoon- of emailafpraak: **t** 06-11 95 05 83 **e** honingmagazijn@hetnet.nl, Tongerenseweg Zuid 119, 8162 SB Epe.

Te koop: Spaarkasten (10-, 7-, 6- of 3-raams uitvoering). Ook voor losse broed- en honingkamers, daken en bodems. Kijk op www.immenhof.nl. De Immenhof, Voorthuizen, **t** 0342-47 28 37, **m** 06-53 18 20 06.

Vof Het Ielgat bestaat 25 jaar. Dit vie- ren we met elke maand een actie! Kijk voor actuele aanbieding: www.ielgat.nl, nu met imkershop. Het Ielgat voor al uw imkermaterialen; verenigingen en grootverbruikers krijgen extra korting op onze toch al lage prijzen.

Imkerartikelen en bijenhouderij. Het adres voor West-Brabant en Zeeland, alles op het gebied van bijen. Geopend: vr. 17.00-21.00 u, za. 09.00-16.00 u en verder op afspraak. C.F. Coremans, Marnixstraat 1, 4873 GM Etten-Leur, **t** en **f** 076-5014116, **m** 06-51271490.

Bezoekerscentrum Imkerij Immenhof.

Dit omvat een imkerij, wijngaard, tuinen, expositieruimte met permanente expositie, terras en plantenverkoop. Een uniek en gezellig uitstapje voor uw vereniging, familie of bedrijf. Voor meer info: **i** www.imkerij-immenhof.nl of **t** 024-35 84 543. Gonnie en Marcel Hallmans, Rijksweg 224, Molenhoek/Heumen.

ProPol Produkten BV, bekend als producent van de bekende Ambrosia Honingwijnen, heeft ook een ruim assortiment apitherapieproducten: crèmes, zeep, snoep etc. die uitermate geschikt zijn voor wederverkoop. Vraag vrijblijvend naar onze prijslijst. Voor informatie: **t** 0229-29 58 48, **e** info@propol.nl, **i** www.propol.nl.

ZA 9 EN ZO 10 JULI OPEN HUIS van 10 tot 16 uur

landelijke open imkerijdag

OVER BIJEN HOUDEN • HONING SLINGEREN • WASKAARSEN MAKEN • BLOEMEN BESTUIVEN • EN NOG VEEL MEER

THEMA 2011: BLOEMEN, BIJEN EN VLINDERS

U BENT VAN HARTE WELKOM BIJ DE VOLGENDE IMKERS

- KAREL JANSEN - WILDEVANKWEG 3 – RIJSSEN
- PETER PAULUSSEN - KORTE EIND (T.O. WATERMOLEN) – WINTERSIJK
- IMKERIJ DE BIJENDANS – GROTE PLAS 22 - DELFT
- VERENIGINGSBIJENSTAL - HOEK OUDE POSTWEG/ TRAAIJ – DEN HELDER

houden van bijen

NBV

De Vlinderstichting

Rechts: Voorbeeld van een affiche zoals elke afdeling kan maken met behulp van een download van de NBV-site.

Nederlandse**Bijenhoudersvereniging**

Grintweg 273, 6704 AP Wageningen

t 0317 422422 f 0317 424180

e secretariaat@bijenhouders.nl

i www.bijenhouders.nl

bank 53.90.42.897, ING 846801

Voor betalingen vanuit het buitenland:

IBAN: NL62ABNA0539042897

BIC: ABNANL2A

Openingstijden ma t/m vrij: 10.00-14.00 u.

Het Bijenhuis (winkel)

Grintweg 273, 6704 AP Wageningen

t 0317 422733, f 0317 424180

e bijenhuis@bijenhuis.nl

i www.bijenhuis.nl

bank 53.90.42.900, ING 823276

Open: di. t/m vr. 08.30-17.00 u, tussen 12.00

en 13.00 u gesloten. Van 1 maart t/m 30

september is de winkel ook op zaterdag

geopend van 08.30-13.00 u.

bijen@wur Plant Research International (PRI)

(v.h. PPO-Bijen, Ambrosiushoeve)

Centraal Meldpunt Bijenziekten (ma t/m vrij van 9.00 - 17.00 uur, op afspraak)

Postbus 16, 6700 AA Wageningen.

Bezoekadres: Droevendaalsesteeg 1,

6708 PB Wageningen, t 0317 486001,

e bijen@wur.nl i www.bijen.wur.nl

Spuitschade melden

Inspectie Noord/Oost, Zwolle,

t 038 4291300

Inspectie West, Utrecht, t 030 6692669

Inspectie Zuid, Eindhoven, t 040 2563800

Amerikaans vuilbroed

Gevallen of vermoedens van Amerikaans

vuilbroed (AVB) altijd melden bij:

AID Kerkrade t 045 5464185

25-28 mei Wageningen en Ede InsectenExperience.

Een totaalervaring van vijf hele dagen.

• 25 mei Opening in theater van CineMec in Ede. Film, presentaties en theater.

• 26 en 27 mei Eerste insectenfilmfestival van Nederland en insectensafari's.

• 26 mei Symposium 'Lastige en leuke insecten in het openbaar groen'

• 27 mei Training voor docenten in het (groen) onderwijs met onderwijsmodules over insecten.

• 28 mei Festival bij Wageningen UR. Over het herkennen van vlinders en het houden van bijen. Het filmen van de vliegen-de natuur met een high-speed camera in extreme slow motion. Safari's naar insecten in bodem, water, lucht. De culinaire kant van insecten; kinderuniversiteit; theatervoorstellingen; insectenboulevard o.a. over teken. Zie voor meer info en het programma www.insectenexperience.nl.

Motor achter deze insectenhappening is Arnold van Vliet van Alterra, Wageningen UR, bekend van o.a. de Natuurkalender.

Onder de vele participanten is ook de NBV.

4 juni Ruinen

In verband met haar 100-jarig bestaan organiseert de afd. Ruinen een markt van 10-17 u. op de Brink met kramen met natuur- en biologische producten, koken, zaden en vruchten, een kinderafdeling, natuurambachten en verenigingen als Natuurmonumenten. Uiteraard ook voorlichting over alles wat met het houden van bijen te maken heeft. Roel Broekman, t 0522-451290, Christel vd Maalen, m 06-45451212 of Jan ten Oever, t 0522-470097.

5 juni Helmond

Natuurmarkt van 12-17 u. in De Warande zie pagina 15.

5 juni Nistelrode

Natuur- en Bijenmarkt van 10-16 u. op het marktplein. Verkoop bijenvolken, imker-artikelen en drachtplanten, voorlichting bijenhouden met demonstratiekast en korfvlechten, natuur- en milieuorganisaties. Kinderen kunnen waskaarsen maken. Henk Langens, t 073-5323753, e h.langens@home.nl

11 juni Leiden

De Leidse bijenmarkt staat in het teken van het 100-jarig bestaan van de bijenvereniging Leiden e.o. De markt is in het park

aan de Zoeterwoudse singel van 10-17 u. De markt met: 80 ambachtelijke kramen, verkoop van bijenvolkjes, imkermaterialen, honing, bijzondere planten en veel natuureducatie. Scouting, poppenkast, schminken en het IVN zorgen voor een kindvriendelijk programma. i www.deleidsebijenmarkt.nl.

13 juni 2011 (2e pinksterdag)

Jaarlijkse Bijendag van 10-17 u. organisatie afdeling Ooststellingwerf en Staatsbos-beheer, bij het bezoekerscentrum van het Drents-Friese Wold Terwisscha 6a in Appelscha. t 0516-441625, e karins.kaya@hotmail.com.

19 juni Reusel

Open dag van 11-17 u. in de Reuselse bijenhal en tuin (rolstoeltoegankelijk), Burg. Willekenslaan 6. O.a. demonstratie van vlechten met wilgentenen en bunt, bijen, imkerbenodigdheden, planten en honing te koop. Observatiekast en korven, insectenmuur, de Boerlevaer is aanwezig. Verkoop van planten, zalven van propolis, honing en kruiden. Simon Hoppe geeft een demonstratie koken met streekproducten en honing. Deskundige imkers aanwezig om uitleg te geven. Peter Lauwers, t 0497-642904, e p.lauwers2@chello.nl.

3 juli Budel

Open dag van 10-17 u. i.v.m. 25 jaar drachtplantentuin "De Immenhof" en het 90-jarig bestaan van imkervereniging 't Wilgenroosje, Cranendonck. O.a. informatiewagen voor kinderen, het bijenmuseum staat uitgesteld, honingwafels, vlechten, verenigingswinkeltje enz. Houdt u voor de navigatie 'Broekkant' aan en volg bij de Zandweg de bordjes "De Blijde Bij". Henk Vermeulen, m 06-10877519, e h.vermeulen5@chello.nl, i www.wilgenroosje.nl

9 juli Uddel

Bijen- en Honingmarkt van 08-15 u. bij dorps huis 'Het Blanke Schot', Garderenseweg 33. O.a. demonstraties oude ambachten en verkoop. Henk Kok, t 0577-401897, m 06-55834932 of Henk Bronkhorst t 0577-401453, m 06-54903117.

9 en 10 juli landelijk

Landelijke Open Imkerijdagen van de NBV. Zie Bijenhouden maart.

Agenda**Laatste zaterdag van de maand Leeuwarden**

Open dag van 11-14 u. tot en met augustus 2011. Locatie: bijenstal Potmarge, terrein AOC, ingang via het hek aan de Jansoniusstraat, de toegang is gratis. t 058-2126977.

Het gehele jaar Weert

Natuur- en Milieucentrum De IJzeren Man, Geurtsvenweg 4. t 049 5524893, e info@nmcweert.nl, www.nmcweert.nl